

Miika Luoma
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK), diakoniatyö
Opinnäytetyö, 2019

MAALARI MAALASI, SIVELSI JA HOIVASI

**Ohjaajaidentiteetin kehittäminen taidelähtöisen työskentelyn
parissa**

TIIVISTELMÄ

Miika Luoma

”Maalari maalasi, sivelsi ja hoivasi” – Ohjaajaidentiteetin kehittäminen taidelähtöisen työskentelyn parissa

43 s., 7 liitettä

Syksy 2019

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK), Diakoniatyö

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli käydä läpi taidelähtöinen yksilöohjausprosessi kehitysvammaisen henkilön kanssa. Opinnäytetyöni tavoitteena oli kehittää omaa ohjaajaidentiteettiäni taidelähtöisen projektin parissa. Toiminnallisessa produktiossa halusin soveltaa taidelähtöisyyttä asiakasta kuntouttavaan ja voimavarais-tavaan ohjausprosessiin. Taidelähtöisen työskentelyn inspiraationa toimi har-tausmateriaali ja siitä syntyneet keskustelut. Tavoitteena oli tuottaa ohjattavan elämään uudenlaisia onnellisuuden ja merkityksellisyyden kokemuksia. Ohjauk-sellisena menetelmänä produktiolle sovellettiin sosiodynaamista ohjausta.

Taiteellisen työskentelyn osuus koostui kolmesta tapaamiskerrasta, joissa työskentelytapana toiminut metalligrafiikka esiteltiin ja laatat työstettiin. Sen jälkeen vedokset signeerattiin ja niiden sisällöstä sekä näyttelyn suunnittelusta keskusteltiin.

Näyttelyn ja opinnäytetyön raportin tavoitteena on tuoda näkyväksi sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille taidelähtöisten menetelmien mahdollisuuksia sosiaalialan ympäristössä. Taidelähtöisyyden ja toiminnallisuuden mahdollisuuksista sosiaali- ja terveyspalveluiden ympäristössä on julkaistu viime vuosina paljon tutkimustietoa, mutta tutkimukset eivät vielä heijastu esimerkiksi sosionomien opinto-suunnitelmista tai sosiaalialan yhteisistä kompetensseista. Näyttely itsessään on tarkoitettu rohkaisuksi. Sen toivotaan herättävän opiskelijoissa keskustelua heidän mahdollisuuksistaan soveltaa taidelähtöisyyttä ja toiminnallisuutta opin-noissaan, harjoitteluissaan sekä tulevassa työelämässä.

Produktion perusteella koen, että taidelähtöiselle työskentelylle on oma paik-kansa sosiaali- ja terveysalan laajassa työkentässä. Kirkon diakoniatyö voisi tai-teellisen toiminnan kautta nostaa esille seurakunnan näkyvästä toiminnassa syr-jään jääneet ryhmät.

Taiteellisen työskentelyn parissa tehdyt teokset ovat esillä omana näyttelynä Diakonia-ammattikorkeakoululla, Kalasatamassa 4.12.2019-31.1.2020.

Asiasanat: Ohjaus, taidelähtöiset menetelmät, diakonia

ABSTRACT

Miika Luoma

"Painter painted, brushed and nurtured" – Developing individual guidance skills in art-based practices

43 p., 7 appendices

Autumn, 2019

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services, Diaconal Work

The Bachelor of Social Services

The aim of this thesis was to develop my own individual guidance skills in an art-based project. With functional work methods, I wanted to apply artistic orientation as part of a client's rehabilitative and empowering work approach. The guidance process was implemented as art-based individual guidance with a person with down syndrome. The inspiration for the art-based work came from devotional material and the discussions that followed. The purpose was to bring new experiences of happiness and meaning to the life of the person being guided. As a guidance method, socio-dynamic guidance was applied to the production.

The portion of the artistic work consisted of three sessions where printmaking as a working method was introduced and the surface plates were processed. After that the prints were signed and their contents, as well as the design of the exhibition, were discussed.

The purpose of the exhibition and this thesis report is to introduce other social and healthcare students to the potential of art-based methods in a social field. A lot of research has been published in recent years on the potential of artistic and functional approaches to social and healthcare services, but such research has not yet been reflected, for example, in the curriculum of Bachelor's Degree Programme in Social Services. The exhibition itself is intended as an encouragement to other students. It is hoped to inspire them to discuss their own opportunities to apply artistic approach and functionality in their studies, internships and future work.

Based on my experience, the artistic approach has its place in the broad field of social care and health care. Through the artistic activities of the church diaconal work, groups that have been marginalized in the visible activities of the church could be brought to the fore.

The artistic works will be displayed as a separate exhibition at the Diaconia University of Applied Sciences, Helsinki, Finland. 4.12.2019-31.1.2020.

Keywords: Guidance, art-based practices, diaconal work

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 TAIDELÄHTÖINEN OHJAUS SOSIONOMIN TYÖSSÄ.....	7
2.1 Ohjaus.....	7
2.2 Sosiodynaaminen ohjaus	11
2.3 Taide ja taidelähtöisyys sosionomin näkökulmasta.....	12
2.4 Luovuus taidelähtöisen ohjauksen työkaluna	13
2.5 Taide kuntouttavana työvälineenä	17
2.6 Toiminnallisiin ja luoviin työskentelytapoihin liittyvät tunteet	19
3 TYÖSKENTELYN SUUNNITTELU	21
3.1 Toiminnallinen opinnäytetyö.....	21
3.2 Taidelähtöisen ohjausprosessin suunnittelu.....	22
3.3 Emotionaalisen ilmapiirin muodostaminen	24
3.4 Kehitysvammaisuuden huomioiminen ohjausprosessissa	25
3.5 Hartausmateriaali ohjausprosessin inspiraationa	26
3.6 Työskentelyn taiteelliset menetelmät	27
4 TAIDELÄHTÖISEN OHJAUSPROSESSIN TOTEUTUS	29
4.1 Ensimmäinen tapaamiskerta	29
4.2 Toinen tapaamiskerta.....	30
4.3 Kolmas tapaamiskerta.....	35
4.4 Toiminnan palaute.....	37
5 POHDINTA.....	38
5.1 Eettisyys ja anonymiteetti.....	38
5.2 Mahdollisuudet kirkon diakoniatyössä.....	39
5.3 Oma ammatillinen kasvu	41
LÄHTEET	44
LIITE 1. Hartausmateriaali	47
LIITE 2. Työskentelyaikataulu - muistilista	49

LIITE 3. Aiheiden rajausta	50
LIITE 4. Hyvä koti, 2019, Carborundum, 1/1	51
LIITE 5. Äiti, 2019, Carborundum, 1/1	52
LIITE 6. Syksy, 2019, Carborundum, 1/1	53
LIITE 7. Luonto, 2019, Carborundum, 1/1	54

1 JOHDANTO

Taide ja taidelähtöiset menetelmät ovat hiljalleen löytämässä oman paikkansa sosiaali- ja terveysalalta. Taiteen ja kulttuurin merkitystä ihmisten hyvinvointia lisäävänä tekijänä tuotiin esille sosiaali- ja terveysministeriön hyvinvointi 2015 - julkaisussa. Julkaisussa haluttiin kehittää sosiaalialan pitkän aikavälin tavoitteita (STM 2007). Sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiantama *”Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia”* toimintaohjelma 2010-2014 (STM 2015) oli suomalaisten hyvinvointipalveluiden kannalta merkittävä selvitys, jonka pohjalta luotiin toimenpide-ehdotuksia kulttuurin lisäämiseksi sosiaali- ja terveysalalle. Samankaltaista selvitystyötä tehtiin opetus ja kulttuuriministeriön *”Tule luo taide - taiteen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihanke (2016-2018)”* kautta.

Ympäri Suomea erilaisissa sosiaali- ja terveysalan yksiköissä hankkeiden kautta oli tarkoitus kehittää työyhteisöihin toiminnallisia ja taiteellisia työskentelymalleja. Tarkoituksena oli, että taide ja kulttuuri voitaisiin liittää kiinteäksi osaksi sosiaali- ja terveyspalveluita. ”Tule luo taide” kärkihankkeen loppuraporttiin kirjatuissa suosituksissa nostetaan muun muassa ohjattu taide- ja kulttuuritoiminta yhdeksi tavaksi soveltaa taidetta ja kulttuuria sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluissa (OKM 2019).

Työmaailman näkökulmasta selvityksiä taidelähtöisyyden soveltamisesta sosiaali- ja terveyspalveluihin on siis tehty. Sosiaali- ja terveysalan opintojen sisällöissä taiteelliset menetelmät eivät kuitenkaan ole löytäneet paikkaansa. Esimerkiksi sosiaalialan ammattikorkeakoulujen yhteisiin kompetensseihin ei ole taidelähtöisten menetelmien tai kulttuurin mahdollisuuksia vielä toistaiseksi kirjattu. Niiden voidaan kuitenkin ajatella sisältyvän esimerkiksi yhdenvertaisuuden, yksilöllisen kasvun kehityksen tukemisen, voimavaraistavan ohjauksen, syrjäytymisen ehkäisyn sekä hyvinvointia tukevan työtteen sisälle. (Innokylä. Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto. Työskentely. Sosiaalialan kompetenssit.)

Vuonna 2014 Taika-hankkeen julkaisussa *”Ei tarvittukaan parasetamolia – kuvauksia mentoroinnista ja taidetoiminnasta hoivassa”* nostetaan esille huoli siitä, ettei ammattikorkeakoulujen sosiaali- ja terveysalojen eri linjojen opetussuunnitelmissa huomioida taidetta ja kulttuuria kuin viitteellisesti (Sainio 2014, 92). Koska tämänhetkiset tutkimukset ja selvitykset viittaavat siihen, että taiteella ja kulttuurilla on hyvinvointia lisääviä merkityksiä (esimerkiksi OKM 2019), on viime vuosina kuitenkin myös sosiaali- ja terveysalan opetussuunnitelmissa reagoitu lisäämällä taidelähtöiseen, toiminnalliseen ja luovaan ohjaukseen painottuvia kursseja (Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opiskelu. Opiskelijan polku. Opintojen suorittaminen. Opetussuunnitelmat).

Sainion nostama huoli vuodelta 2014 taidelähtöisyyden puuttumisesta sosiaali- ja terveysalan opinnoista on kuitenkin edelleen ajankohtainen. Edellä mainitusta huolimatta vaikuttaisi siltä, että taidelähtöiset menetelmät ovat löytäneet oman paikkansa sosiaali- ja terveysalan opinnäytetöissä. Käsitteeseen taide linkittyviä opinnäytetöitä julkaistiin esimerkiksi Diakonia-ammattikorkeakoulussa vuonna 2009 yhteensä 15 kappaletta, kun taas vuonna 2018 määrä oli 48 (Theseus.fi. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyöt. Taide). Vaikka taide ei näyttäyty kovin laajasti sosiaali- ja terveysalan opintojen sisällöissä, vaikuttaisi siltä, että hyvinvoinnin käsitteen ymmärtäminen kokonaisvaltaisemmin on rohkaissut yhteistyökumppaneita, opiskelijoita sekä opettajia suuntaamaan opinnäytetöitä taidelähtöisten ja toiminnallisten menetelmien pariin.

Tämä opinnäytetyö on osa tuota jatkumoa. Opinnäytetyöllä haluttiin kehittää omaa ohjaajan identiteettiä taidelähtöisen työskentelyn parissa. Taidelähtöisen työskentelyn tavoitteena oli tarjota ohjattavalle elämään uudenlaisia onnellisuuden ja merkityksellisyyden kokemuksia. Opinnäytetyön toiminnallisena osana tuotettiin kehitysvammaisen henkilön kanssa taidenäyttely Diakonia-ammattikorkeakoululle metalligrafiikan menetelmin. Taideteosten ideoinnin apuna käytettiin hartausmateriaalia, jota muokattiin toiminnalliseen työskentelyyn soveltuvaksi. Hengellisyys, hartaus ja kirkolliset opinnot sisältävät perinteiden henkiset rikkauudet ja kuormat itsessään. Tämän vuoksi haluan rohkaista muita kirkollista alaa opiskelevia pohtimaan, kuinka hartauksien käyttöä voidaan soveltaa itselle luon-

tevalla tavalla. Koen hartaudet ja niiden soveltamisen erinomaisena mahdollisuutena hengellisten aiheiden ja suurten kysymysten käsittelyyn, myös taidelähtöisten projektien parissa.

Taidelähtöistä työskentelyä käsittelevässä ohjauskirjallisuudessa nostetaan usein olennaiseksi työkaluksi ohjaajan oma persoona, avoimuus sekä heittäytyminen. Termit jäävät kuitenkin merkityksettömiksi, jos ei ymmärretä kaikkea konkreettista mitä esimerkiksi taidelähtöisen projektin läpi käyminen pitää sisällään. Tämän opinnäytetyön avulla esittelen myös ohjausprosessin valmistelevan puolen merkitystä kokonaisuuden kannalta. Liitteistä löytyvien kuvien ja työskentelysuunnitelmien toivon auttavan myös tulevia taidelähtöisten työskentelyjen ohjaajia hahmottamaan työskentelyn rakennetta. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on oman ohjaajaidentiteetin kehittäminen taidelähtöisen prosessin parissa. Näyttelyn tavoitteena on rohkaista muita sosiaali- ja terveysalan opiskelijoita pohtimaan omia mahdollisuuksiaan soveltaa taiteellisia menetelmiä opinnoissaan ja työssään asiakkaiden hyvinvoinnin lisäämiseksi.

Näyttely on esillä Diakonia-ammattikorkeakoulun kampuksella Helsingissä 4.12.2019-31.1.2020.

2 TAIDELÄHTÖINEN OHJAUS SOSIONOMIN TYÖSSÄ

2.1 Ohjaus

Ohjaustyön perustana toimii humanistinen ihmiskäsitys, joka korostaa jokaisen ihmisen arvoa yksilönä. Ihminen on alati kehittyvä, sosiaalinen sekä vuorovaikutukseen pyrkivä. Ihmisarvon ansiosta jokaisen mielipiteitä tulee kunnioittaa. (Kalliola, Kurki, Salmi & Tamminen-Vesterbacka 2010, 17.) Sosiaalialan kompetensseihin kuuluu asiakkaiden ammatillisen ohjaamisen osaamistavoitteet. Ohjauksella sosionomin ammatillisessa kontekstissa tarkoitetaan asiakkaiden, asiakasryhmien ja yhteisöjen tavoitteellista, muutoksia eteenpäin vievää, voimavaroja lisäävää ja osallisuutta edistävää ohjausta. Ohjaus toimii siis suurena kattokäsitteenä, jonka alla ohjaus yksittäisenä tapahtumana voidaan nähdä työmenetelmänä, vuorovaikutussuhteena sekä prosessina, johon ohjauksella pyritään vaikuttamaan. Erilaisia ohjauksellisia menetelmiä on tämän vuoksi myös runsaasti. Yleisimpiä niistä ovat asiakaskeskeinen ohjaus, ratkaisu- ja voimavarakeskeinen ohjaus, sosiodynaaminen ohjaus, narratiivinen ohjaus sekä monikulttuurinen ohjaus. (Syed & Helminen 2017, 60-61.) Tässä opinnäytetyössä sovellettiin sosiodynaamisen menetelmän käytäntöjä. Sosiodynaaminen ohjaus esitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa (2.2).

Ohjausta yleisesti pidetään ammatillisena elämänsuunnittelun välineenä. Kun ohjauksella on selkeät sisällölliset tavoitteet, auttaa se ohjattavaa löytämään tasapainoisemman suhteen ympäristöönsä, sekä näkemään omat toimintamahdollisuudet positiivisemmin (Sayed & Helminen 2017, 61). Teoksessa *”Ammattina sosionomi”* (Raatikainen 2011, 123) ohjaus esitetään olevan seitsemän erilaisen työskentelytavan ja menetelmän kokonaisuus. Sen mukaan ohjaus on (1) tavoitteellista ja suunnitelmallista, (2) toimintakykyä edistävää, (3) Aikaa, huomiota ja kunnoitusta, (4) tasavertaisuuteen perustuvaa, (5) voimaannuttavaa, (6) ihmisten omien voimavarojen löytämistä edistävää sekä (7) luottamuksellista.

Ohjausta voidaan tiivistetysti kuvata ammatilliseksi (1) ajan, (2) huomion ja (3) kunnioituksen antamiseksi. Ajan (1) antamisen merkitys muodostuu kiireettömyyden kokemuksesta, minkä ohjattava saa onnistuneessa ohjaustilanteessa. Vaikka aikaa olisi käytössä vain rajallisesti, ohjaajan on tärkeä luoda ilmapiiriä, jossa hän kuuntelee ohjattavaa kiireettömästi. Riskinä kiireen tunnussa on se, että ohjattava saattaa kokea, ettei hänen asiansa ole merkityksellisiä. Hän voi kokea, ettei häntä kuunnella tai huomioida. Huomiointi (2) edesauttaa myös ohjattavaa kertomaan vapautuneemmin omista asioistaan, jonka vuoksi ohjaustilanne on muodostettu. Kunnioittavan ilmapiirin (3) tarkoitus on muodostaa ohjattavalle ohjauksesta voimaannuttava kokemus, sekä edesauttaa häntä löytämään omat voimavarat. (Raatikainen 2011, 124.)

Ohjausta yleisesti määriteltäessä on syytä tuoda esille psykososiaalisen ohjauksen käsite, joka sisältyy useisiin ohjaustyön suuntauksiin (esimerkiksi monikulttuurinen ohjaus sekä asiakaskeskeinen ohjaus.) Psykososiaalisella ohjauksella tarkoitetaan ohjauksen muotoa, jossa ongelmia sekä niiden sosiaalisia, että psyykkisiä ilmenemismuotoja tarkastellaan huomioiden ohjattavan moninaiset elinolosuhteet. Katsontakanta tähtää siihen, että ohjauksen ammattilainen voisi ymmärtää ohjattavan tulkintaa todellisesta elämästä, ongelmista ja voimavaroista paremmin. Tällöin asiakkaan voimavaroille merkittäviä tekijöitä pystytään selkeämmin nimeämään ja ohjauksella tähtäämään niiden lisääntymiseen. Tätä kutsutaan voimavaralähtöisyyden periaatteeksi. (Sayed & Helminen 2017, 64.)

Ohjaajana toimiminen on useissa ammateissa osa työhön kuuluvaa ammattitaitoa. Ohjaajaksi tuleminen ei ole synnynnäistä, vaan sitä voidaan harjoitella, opiskella ja analysoida. Tämän vuoksi oman ohjaajan identiteetin kehittäminen ja analysointi on tärkeää. Ohjaajaksi kehittyminen on prosessi, jossa ammatillisuuden ja oman henkilökohtaisen persoonallisuuden kasvu kulkevat rinnakkain. Kuitenkin tärkeiksi ohjaajan ominaisuuksiksi voidaan nimetä esimerkiksi itsetuntemus, yksilö- ja ryhmäohjaamisen taidot, taito työskennellä erilaisten ihmisten kanssa, taito olla suunnitelmallinen, taito arvioida omaa työskentelyä sekä vuorovaikutustaidot. (Kalliola ym. 2010, 7-14, 31-33.)

Ohjaajan oman persoonallisuuden merkitystä ohjauksessa on tärkeä huomioida. Ohjaajana on usein luontevinta työskennellä ”omana itsenään”, persoonaansa hyväksi käyttäen. Tällöin oman persoonan näkyminen on hyvä tunnistaa itselle luontevimpina tapana ohjata. Kuitenkin omaan persoonaan ei tule ohjauksen näkökulmasta jäädä liian vahvasti nojaamaan, vaan erilaisia ammatillisia ohjaamisen tapoja on tärkeää harjaannuttaa. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 58.) Olennaista ohjaajan identiteetin kehittymisen kannalta on siis toimia ammatillisesti kunnianhimoisesti, ei vain itselle luontevimmalla tavalla. Vaikka useat ohjaamiseen liittyvät ominaisuudet ovat myös persoonallisuuksiin liittyviä ominaisuuksia, on niiden kehittäminen erilaisille ihmisille erilaista. Havainnollistan ohjaajan henkilökohtaisen identiteetin ja ammatillisen roolin ristiriitaa oman esimerkin kautta:

Henkilö on persoonana sen kaltainen, että pitkäjänteinen työskentely tuottaa haasteita. Ohjaajana toimiessaan hän päätyy kuitenkin toteuttamaan pitkälle aikavälille suunniteltua vertaisryhmää. Ryhmän etenemisvauhti alkaa turhauttamaan häntä. Hän ammattilaisena tietää päämäärän ja tavoitteen. Ohjaaja haluaisi, että ryhmäläiset pääsisivät tavoitteeseen mahdollisimman pian ja tehokkaasti.

Esimerkissä ryhmän etenemisvauhti turhauttaa ohjaajaa hänen henkilökohtaisen persoonallisuutensa vuoksi. Persoonaa saa ikään kuin liian suuren roolin hänen ohjaajan identiteetistään. Vastaavassa tilanteessa ohjaaja, kenen henkilökohtaiselle persoonalle on ominaista pitkäjänteisyys ja perusteellisuus, ei ryhmän rytmi välttämättä tuota haasteita. Kuitenkin ohjaajuuteen liittyvä ammatillinen identiteetti, sekä ohjaajan henkilökohtainen persoonallisuus, parhaimmillaan tukevat toisiaan. Molempia hyväksi käyttäen varmistetaan sekä laadukas että eettinen ohjausprosessi. Tätä pyritään viestimään, kun ohjaajan ominaisuuksia halutaan kehittää itsetuntemuksen kautta. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 58-62; Häkkinen, Tikkaola & Linnosuo 2016, 6-9.)

Hyvän ohjaajan ominaisuuksiin kuuluu myös hyvät vuorovaikutuksen taidot. Tässä yhteydessä vuorovaikutuksen taidoilla tarkoitetaan ilmaisuun, asioiden sanoittamiseen ja empaattiseen eläytymiseen liittyviä ominaisuuksia. Tärkeää ohjauksellisessa viestinnässä on huomioida selkeyttä, empaattisuutta ja kannustavuutta. Selkeällä viestinnällä tähdätään siihen, että ohjattavat ymmärtävät kaiken aikaa, mitä pyritään tekemään. Selkeässä viestinnässä tärkeää on myös se, että

ohjaajan sanat ja tunteet eivät ole ristiriidassa keskenään. (Kaukkila & Raatikainen 2007, 60.)

Yksilöohjauksessa, kuten tämän opinnäytetyön toiminnallisessa osuudessa, ohjaus nähdään prosessina. Ohjaustoiminta nähdään laajemmin kuin yksittäinen ohjaustuokio. Ohjaustoiminta sisältää aina tavoitteen, suunnitelman, menetelmän, toiminnan sekä palautteen ja arvioinnin. Tavoite tarkoittaa päämäärää johon toiminnalla pyritään. Yksilöohjauksessa tavoitteiden asettaminen on usein yksilöllisempää, ohjattavan tarpeisiin ja toiveisiin helpommin mukautuvampaa, kuin ryhmäohjauksessa. Myös toimintaympäristöllä on merkitystä ohjauksen tavoitteita määriteltäessä. (Kalliola ym. 2010, 75.)

Suunnitelma voi tarkoittaa yksittäisen ohjaushetken suunnitelmaa, tai kokonaista toimintavuoden suunnitelmaa. Suunnitelman on molemmissa tapauksissa kuitenkin tarkoitus avata mitä tehdään, miksi tehdään, missä tehdään, kenelle tehdään ja miten tehdään. Suunnitelman on tarkoitus toimia ohjaajan ”käsikirjana” ohjausprosessin aikana, jotta asetettu tavoite saavutettaisiin. Menetelmien valinta, kuten esimerkiksi taidelähtöisten tai toiminnallisten menetelmien, on tarkoitus toimia työvälineinä asetetun tavoitteen saavuttamiseksi. Toiminnan eli toteuttamisvaiheen aikana prosessin suunnitelma toteutetaan käytännössä. Toteuttamisvaiheessa suunnitelma saattaa kuitenkin vielä muuttaa muotoa. Toteuttamisvaiheessa on tärkeää, että ohjaaja kykenee arvioimaan jo käynnissä olevaa prosessia ja tarvittaessa muuttamaan käytettäviä menetelmiä, jotta ohjaustoiminnan tavoite toteutuu. Palautteen ja arvioinnin tarkoituksena on saada palautetta ohjausprosessista, jonka pohjalta ohjaajan tulee arvioida, kuinka ohjausta kannattaisi kehittää tulevaisuudessa. (Kalliola ym. 2010, 77-79.)

Tärkeää yksilöohjausprosessin alussa on sopia yhdessä ohjaajan ja ohjattavan kanssa säännöistä ja aikataulusta. Tämä helpottaa sekä ohjaajaa että ohjattavaa pohtimaan, haluavatko he sitoutua ohjausprosessiin. Kun on kyse yksilöohjauksesta, on tärkeää, että ohjattava itse kokee voivansa vaikuttaa toiminnan tavoitteisiin, menetelmiin ja sisältöön. Vaikka ohjaaja olisikin ammattilainen, on ohjattavan kokemus ja ajatukset tärkeitä mielekkään prosessin kannalta. Yksilöohjauksessa tärkeää on myös se, että tavoitteita on saavutettavissa suhteellisen

nopeasti. Jos prosessille ei ole asetettu välitavoitteita, voi lopullisen tavoitteen kaukaisuus turhauttaa ja vaarantaa koko ohjausprosessin. Tämän vuoksi on hyvä pohtia myös välitavoitteita, joita toteuttaen lopulliseen tavoitteeseen päästään. Vaikka sekä välitavoitteiden että lopullisten tavoitteiden saavuttaminen itsessään on tärkeää ja merkityksellistä ohjausprosessissa, myös palkitseminen auttaa säilyttämään innostuksen prosessin aikana. Palkitsemisessa voi olla kyse jostakin elämyksestä, yhdessä tekemisestä tai esineestä. Palkitseminen voi olla myös hyväksymistä, positiivisia sanoja, rohkaisua tai kannustusta. (Kalliola ym. 2010, 100-104.)

2.2 Sosiodynaaminen ohjaus

Tässä opinnäytetyössä ohjaustyöskentelyyn sovellettiin sosiodynaamisen ohjauksen mallia. Sosiodynaamisella ohjauksella viitataan R. Vance Peaven (1929-2002) tunnetuksi tekemään ohjauksen suuntaukseen, jossa korostuu asiakkaan välittömät havainnot ja henkilökohtaiset merkitykset. Ihminen pyritään näkemään kokonaisuutena, ei vain erilaisten roolien ja piirteiden ruumiillistuma. Ohjaajan tärkeimpänä työkaluna nähdään kieli ja viestintä, ja niitä hyväksi käyttäen tähdätään ohjattavan elämän kannalta mielekkäisiin päämääriin. Ohjattavan elämäntilanteen selvittämisellä halutaan mahdollistaa toivotun kaltainen tulevaisuus. Oletuksena on holistinen ihmiskäsitys, jonka mukaan ihminen tavoittelee itselleen hyvää. Ohjauksen muoto on yleismaailmallinen ja sen vuoksi sovellettavissa monenlaisiin eri ympäristöihin. (Onnismaa 2014.)

Sosiodynaaminen ohjaus on siis elämänsuunnittelun väline, jolla halutaan vahvistaa ohjattavan voimavaroja. Sosiodynaamisessa ohjauksessa korostetaan ohjattavan omaa aktiivisuutta, mutta kuitenkin ohjausprosessissa itsessään halutaan myös tarjota ohjattavalle tukea, lohtua ja huolenpitoa. Ohjausprosessi tähtää aina ohjattavan voimavarojen vahvistumiseen. Sosiodynaamisessa ohjauksessa pidetään erityisen tärkeänä sitä, mitä tapahtuu ohjattavan ja ohjatun sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Ohjattavan omassa mielessä tapahtuvat muutokset eivät ole niin korostuneita, vaan voimavarojen lisääntymiseen pyritään aina vuorovaikutuksen kautta. (Väistö 2007, 11-14.)

Tämän opinnäytetyön parissa käydyssä ohjausprosessissa sosiodynaamisen ohjauksen kautta pyritään tukemaan ohjattavaa tutkimaan ja konstruoimaan elämään taiteen keinoin. Työskentelyllä pyrittiin löytämään elämään positiivisesti vaikuttavia asioita, ja tuoda niiden arvo ohjattavalle näkyväksi. Yhdessä on tarkoitus pohtia kuinka nämä voimavarot ja merkitystä elämään tuovat aiheet näkyvät jo nyt elämässä, ja voisiko niiden roolia myös kasvattaa arjessa.

2.3 Taide ja taidelähtöisyys sosionomin näkökulmasta

Sosionomille taide näyttäytyy omassa ammatillisuudessa pääosin taidelähtöisten menetelmien kautta. Taidelähtöisellä työskentelyllä voidaan ohjauksellisessa ympäristössä pyrkiä tukemaan esimerkiksi voimavarojen käyttöönottoa, vahvistamaan ohjattavien itsenäisyyttä tai vähentämään eriarvoisuutta. (Innokylä. Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto. Työskentely. Sosiaalialan kompetenssit.) Taiteellista toimintaa voidaan käyttää hyödyksi esimerkiksi identiteettityöskentelyn parissa, jossa tavoitellaan asiakkaan voimaantumista tai kuntoutumista. Tämän opinnäytetyön parissa taidetyöskentelyllä haluttiin auttaa ohjattavaa löytämään omaa elämää voimavaraistavia aiheita ja tekemään niistä aiheista metalligrafiikan vedoksia. Alaluvussa (2.5) esittelen taidetta kuntouttavana työvälineenä tarkemmin. On ammatillisesti kuitenkin tärkeä ymmärtää, että taide ja taiteen filosofia sisältävät jo itsessään elementtejä, jotka voidaan kokea terapeuttisiksi tai sisäisesti voimaannuttaviksi. Taiteen merkitystä hyvinvointia lisäävänä tekijänä ei voida omia siis vain sosiaalialan käyttöön. Kuitenkin esimerkiksi kuvataideterapiaa voi Suomessa antaa ainoastaan Valviran tunnustama taidepsykoterapiakoulutuksen käynyt psykoterapeutti. (Hautala & Honkanen 2012, 6). Näiden erilaisten rajojen hahmottaminen on tärkeää. Taide, kuvataideterapia ja taidelähtöinen työskentely kaikki sisältävät elementtejä, jotka ovat terapeuttisia tai voimavaraistavia. Niitä ei kuitenkaan voida rinnastaa toisiinsa.

Sosiaalialan taidelähtöisten työskentelyjen parissa toiminta on pääasiassa tuettua taidetyöskentelyä. Taiteen tekemisen kokemus kuitenkin itsessään yhdistää ihmisiä ja luo vertaisuuden kokemuksen. Luomisprosessi voidaan toteuttaa joko itsenäisesti tai tuetusti. Itsenäisestä tai tuetusta muodosta riippumatta, on taide

inhimillisen panoksensa vuoksi jo itsessään arvokasta. John Dewey kirjoittaa taiteen filosofiaa käsittelevässä teoksessaan inhimillisen panoksen merkityksestä.

Taitelijan yksilöllisen pyyteen ja asenteen takia sekä jokaisen taide-teoksen yksilöllisen luonteen vuoksi erityistä henkilökohtaista panosta täytyy etsiä taideteoksista itsestään. Mutta huolimatta näiden uniikkituotteiden pohjimmaisesta vertailukelvottomuudesta, kaikkia normaaleja yksilöitä yhdistää heidän kokoonpanonsa. Heillä on samat kädet, elimet, ulottuvuudet, aistit, mieltymykset, intohimot; heitä ravitsee samat ruoat ja satuttavat samat aseet; heitä uhkaavat samat sairaudet, he paranevat samoin keinoin, ja heitä lämmittävät ja kylmentävät samat säävaihtelut. (Dewey 1934, 299.)

Määritelmä voidaan ymmärtää niin, että taiteen luojan, ihmisen, inhimillinen luovuus itsessään tekee jostakin asiasta taidetta. Dewey:n määritelmä ei rajaa taiteen merkitystä tai muotoa, vaan taiteen arvo löytyy siihen laitetusta panoksesta. Tällainen määritelmä palvelee myös ohjattua taidetyöskentelyä, jossa useinkaan taiteellisten töiden toteuttajat eivät ole kouluttautuneita taiteen ammattilaisia. Luova prosessi on tärkeä juuri luojansa oman kokemuksen ja siihen laitetun panoksen vuoksi. Taiteen luominen kokemuksena on ihmisiä yhdistävä ja yhteinen. Vaikka sosiaalialan ympäristön taidelähtöisen työskentelyn tuotokset ja teokset ovatkin ensisijaisesti tehty ohjattavan oman hyvinvoinnin tueksi, ei niiden taiteellista arvo ulkopuolisille olla aina tarpeellista rajoittaa. Moninaisten erityisryhmien tuottama taide on nostettu esille omana merkittävä taiteen suuntauksena ”outsider”- nimikkeen alla. (Elovirta, Autioniemi, Balk & Nurmela-knox 2005, 7.)

2.4 Luovuus taidelähtöisen ohjauksen työkaluna

Jotta taidelähtöisten projektien läpikäyminen on mahdollista ja turvallista, on ohjaajana toimivan sosionomin tärkeä ymmärtää myös luovuuden merkitystä taidelähtöisessä työskentelyssä. Luovuuden keskiössä on prosessi, jossa ihminen aistii ympärillä olevaa ulkoista todellisuutta. Sen pohjalta käynnistyy oppimisprosessi, jossa luodaan uutta mielikuvien, aiemmin opitun ja kokeilun kautta. Luovuus voi ilmentyä joko jonakin uutena tuotoksena tai oivalluksena. Luovuus vaatii tekijältään avointa mieltä sekä kykyä ottaa riskejä. Luovuudelle ominaista on uuden tuottaminen ja oivaltaminen. Luovuuden ainutlaatuisuutta vertaillaan usein

joko tekijän itsensä aiemmin luomiin asioihin, tai suhteessa siihen mitä muut ihmiset ovat luoneet. (Vähälä 2005, 16-17, 20-23.)

Luovuus taiteen voimavarana on jotakin impulsiivista, mutta kuitenkin päämäärätietoista. Päämäärä ei välttämättä ole tarkasti määritelty, mutta se on olemassa. Luovuutta on meissä kaikissa, mutta poikkeuksellinen luovuus johonkin erityisalaan vaatii syvällistä tietoa ja taitoa. (Uusikylä 2012, 41.) Tällä tarkoitetaan sitä, että usein ihminen voi luoda itsenäisesti tai tuetusti jotakin. Oli kyse viivasta paperilla, äännähdyksestä tai pienestä liikkeestä. Kuitenkin esimerkiksi öljyvärein tehdyn maiseman maalaaminen tai näytelmän käsikirjoittaminen vaatii usein aiheeseen syventymistä.

Luovuutta ilmenee muuallakin kuin taiteen saralla. Luovuus voi tulla näkyväksi ongelmanratkaisujen, teorioiden muodostuksen, erilaisten ennalta valmisteltujen tai improvisointia vaativien esitysten osana. Määrittelyn laajuuden ymmärtäminen on tärkeää, jottei luovuutta pyritä omimaan vain taiteen tai taidelähtöisyyden maailmaan. Kuvallinen, liikkeellinen tai tarinallinen luovuus nähdään usein esteettisenä kokemuksena, kun taas viemäriverkoston suunnittelu nähdään mekaanisempina luovuuden muotona. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että samankaltaista impulsiivista ja päämäärätietoista luovaa rakennetta on sekä taiteellisessa, että ongelmanratkaisuun tähtäävässä luovuudessa. (Uusikylä 2012, 51; Vähälä 2003, 40-42.)

Luovuuden kokonaisprosessien ymmärtämisen tueksi on luotu myös erilaisia malleja. Vähälä (2005) esittelee teoksessaan Amabile'n (1983,1990) luovuuden komponenttimallin erilaiset vaiheet. Amabile'n mallissa ei luovuuden muodolla ole merkitystä - sama malli pätee sekä käsitöihin, että uudenlaisen idean ja toimintatavan kehittämiseen (Vähälä 2005, 35-39). Komponenttimalli koostuu viidestä eri vaiheesta, jotka etenevät suhteessa toisiinsa.

Ensimmäistä vaihetta kutsutaan ”tehtävän esittämiseksi.” Tällä tarkoitetaan sitä, että tekijä saa vastaansa mahdollisuuden lähteä käsityön tai ongelman ratkaisun prosessiin. Tässä vaiheessa hänen sisäinen motivaationsa vaikuttaa siihen, haluaako hän lähteä mukaan prosessiin. Motivaation määrä vaikuttaa myös siihen,

kuinka innokkaasti tekijä suhtautuu myös myöhemmin prosessiin. Toinen vaihe on nimeltään "valmistautuminen." Tässä vaiheessa tekijä hakee tietoa muistivä-
rastostaan ja muistelee omia aiempia kokemuksiaan, joista voisi olla hyötyä uu-
den prosessin parissa. Näiden aiempien kokemusten pohjalta hän alkaa jo hah-
motella tulevaa ratkaisua. Kolmas vaihe on nimeltään "ratkaisujen tuottaminen."
Tässä kohden alkaa hahmottua ratkaisun tai luovan prosessin uutuusarvo. Teki-
jän aiemmin saatujen luovuustaitojen joustavuus määrittää "ratkaisun" muotoa.
Erilaiset luovuustaidot tuottavat erilaisia kognitiivisia reittejä. Tässä vaiheessa te-
kijä miettii minkälaisia ratkaisuja löytää ympäristöstään vastaavankaltaisessa ti-
lanteessa. Neljättä vaihetta kutsutaan "valintojen vertailuksi." Tässä vaiheessa
tekijä pohtii aiemman kokemansa ja luomansa pohjalta, minkälaiseen lopputulok-
seen tähtää tässä projektissa. Vaiheelle on ominaista erilaisten ratkaisujen ver-
tailu ja kehittäminen. Vaihe on etenemisen kannalta merkittävä. Viides vaihe on
nimeltään "tulokset." Viidennessä vaiheessa konkretisoituu neljännen vaiheen
pohdinta. Arviointi ja valittu työskentelytapa ja taidot tiivistyvät ideaksi tai käsi-
työksi. Vaikka vaiheelle on mahdollista saattaa prosessi kokonaisuudessaan
päättökseen onnistumisen tai epäonnistumisen kautta, on myös uudelleen yrittä-
minen tai kehittäminen mahdollista. Mikäli tekijä ei ole tyytyväinen lopputulok-
seen, aloittaa hän prosessin alusta vaiheesta yksi. (Vähälä 2005, 35.39.)

Komponenttimalli auttaa hahmottamaan luovuutta itsenäisenä prosessina, sen
elinkaarta ja siihen sisältyviä riskejä. Tämän hahmottaminen on olennainen osa
taidelähtöisen työskentelyn suunnittelua. Ohjaustyöskentelyn kannalta on merkit-
tävää esimerkiksi arvioida, onko ohjattavalla komponenttimallin vaiheessa yksi
riittävästi innostusta lähteä projektiin mukaan? Toisen ja kolmannen vaiheen ris-
kinä voi olla aiempien kokemusten soveltumattomuus. Kuinka siihen reagoidaan?
Miten saada toinen innostumaan ja koittamaan jotakin uutta, mikäli työskentely ei
vaikuta tutulta? Neljännessä vaiheessa voi epävarman tekijän tukeminen olla erit-
tään merkittävää. Mikäli hän ei keksi minkälaiseen lopputulokseen tähtää, kuinka
häntä voidaan ohjauksella tukea yrittämään rohkeasti? Samankaltainen tuki on
tarpeen myös viidennessä vaiheessa.

Näissä luovuuden kokonaisprosessin eri vaiheissa on sosionomin ohjauksellinen
ammattitaito erityisellä koetuksella. Ammattikorkeakouluverkostojen yhteisissä

sosiaalialan kompetensseissa tämänkaltaista työtettä voidaan soveltaa esimerkiksi taitona ymmärtää asiakkaan tarpeita, sekä tukea voimavarojen käyttöönottoa (Innokylä. Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto. Työskentely. Sosiaalialan kompetenssit).

Luovuuden kautta mahdollistamme näin myös ”itsemme näköisen taiteen.” Tällä tarkoitetaan sitä, että luovuus ja taide yhdessä pukee kokemuksemme tai muistomme muotoon, jossa ne tulevat kiinnostaviksi sekä helposti jaettaviksi (Hohental-Antin 2009, 24). Luovan prosessin päämäärää on kuitenkin toisinaan hankala ennalta määrittää, vaikka taidelähtöisen työskentelyn ohjauksellinen tavoite ja päämäärä olisi ohjaajalle selkeä. Luoville prosesseilla ja taiteen tekemiselle on ominaista, että se saattaa aueta sekä taiteilijalle että katselijalle vasta myöhemmin. Samalla tavalla myös taidetyöskentelyn parissa tehdyt tuotokset voivat saada syvällisemmän merkityksensä ohjattavan elämässä vasta myöhemmin. Kuitenkin raamit luovuuden tyylille voidaan sopia etukäteen miettiessä sopivaa muotoa. Tällä tarkoitetaan valintaa esimerkiksi teatteri-ilmaisun, musiikin, maalauksellisen taiteen, runouden tai esimerkiksi performanssin väliltä. Toiminnallisen työskentelyn eettisyyden ja mielekkyyden kannalta on tärkeää pyrkiä työskentelemään sellaisten taiteellisten ilmaisujen parissa, joihin ohjaajalla itsellään on kokemus tai koulutus. (Hohental-Antin 2009, 24-25.)

Luovan prosessin ohjauksen kannalta on selkeää myös nähdä jokainen meistä ”oman taiteemme herrana.” Tällöin luovien menetelmien käyttäminen ei itsessään vaadi suurta kulttuurista tuntemusta, vaan työskentelyyn voidaan suhtautua kevyemmin tai syvällisemmin, ohjattavan elämäntilanteesta sekä ohjaajan ammattitaidosta riippuen. (Hohental-Antin 2009, 25.) Prosessia aloittaessa voidaan lähteä oletuksesta, että kaikki luovuudesta kumpuava, jonka kuka tahansa ihminen ilmaisee, on taidetta ainakin hänelle itselleen. Tämänkaltaisen ajatus madaltaa ohjauksen kannalta taidelähtöiseen työskentelyyn ryhtymistä. Ohjaajan ei tarvitse itse kokea olevansa ammattitaiteilija, eikä myöskään vaatia jotakin esteettistä tasoa ohjattavalta työskentelyn aikana.

2.5 Taide kuntouttavana työvälineenä

Vaikka kuvataideterapiaa ei voi sosionomin koulutuksella järjestää, on tärkeä ymmärtää taideterapioiden merkitys ja tausta työskennellessä taidelähtöisesti. Sosionomin työssä näkyvän taidelähtöisen ohjauksen taustalla piilee kokonainen taideterapeuttinen maailma, johon voi halutessaan erikoistua ja syventyä koulutautumalla.

Kuvataideterapia kuuluu laajemman ekspressiivisen terapian käsitteen alle. Ekspressiivinen terapia nojautuu humanistiseen ihmiskäsitykseen ja se korostaa jokaisen ihmisen oman elämän asiantuntijuutta. Kaikille ekspressiivisen terapian suuntauksille on yhteistä niiden toiminnallisuus, ilmaisullisuus ja luovuus. Erilaisia terapeuttisia lähestymistapoja on kuvataideterapian lisäksi esimerkiksi leikkiterapia, kirjallisuusterapia ja musiikkiterapia. Ekspressiivisen terapian juuret ovat vuosituhansien taakse dokumentoitujen taiteellisten menetelmien parissa. Niitä sovellettiin mm. lääketieteessä, taiteessa sekä antropologian saralla. (Malchiodi 2011, 19-20.)

Terminä ja terapian suuntauksena ekspressiivinen terapia vakiintui käyttöön 1800-1900 luvun vaihteessa, samaan aikaan psykiatrian synnyn ohella. Vaikka ekspressiiviset terapian muodot ovat luonteeltaan toiminnallisia, eivät ne ole non-verbaalisia. Niiden erilaiset muodot ovat erityisen käytännöllisiä tilanteissa, joissa keskusteluhoito ei tuota haluttua etenemistä. Kuitenkin ekspressiivisen terapian muodot on tarkoitettu toimimaan yhdessä muiden terapian suuntausten kanssa. (Malchiodi 2011, 23-25.)

Kuvataideterapialla tarkoitetaan terapeuttista menetelmää, jossa käytetään työkaluna kuvaa ja luovaa prosessia. Määritelty metodi se on ollut 1900-luvun puolivälistä alkaen. Työskentely toteutetaan kunnioittaen asiakkaiden omia reaktioita suhteessa prosessiin ja sen eri vaiheisiin. Kuvataideterapiaa voidaan käyttää tapana muun muassa tunne-elämän ristiriitojen jäsentelyyn, itseymmärryksen edistämiseen, sosiaalisten taitojen parantamiseen, käyttäytymisen hallitsemiseen ja itsetunnon kohentamiseen. Taiteellista ilmaisua pidetään visuaalisena

kielenä, jolla ihmiset voivat pukea ajatuksiaan ja kokemuksiaan jaettavaan muotoon ilman sanoja. Oleellista kuvataideterapiasta on ymmärtää, että vaikka kuvien avulla voidaankin ymmärtää jotakin niiden tekijöistä, on prosessin henkilökohtainen merkitys olennaisempi. Kuvataideterapia menetelmänä nojaa tutkimuksiin, joissa luovuudella on todettu olevan myönteisiä vaikutuksia sekä koettuun terveyteen että hyvinvointiin. Tällä viitataan myös yleismaailmallisesti hyvinvoinnin ja luovuuden yhteyksiin, ei vain niiden taideterapeuttisessa kontekstissa. Itse taiteelliset prosessit kuvataideterapian parissa voivat esimerkiksi rentouttaa sekä vahvistaa itsetuntemusta, kun tarkoituksena on maalata jotakin ”sisäisestä maailmasta.” (Malchiodi 2011, 20.)

Teosten luominen voi olla tekijälleen myös jopa katarttinen kokemus, eli toimia puhdistavana purkautumisväylänä hankalille tunteille. Koska taiteelliset tuotokset ovat konkreettisia ja säilyviä, on niillä kuvataideterapian parissa myös siirtymäobjektin ominaisuuksia. Tällä tarkoitetaan sitä, että luotu teos on saattanut kuvastaa sen tekijän luomishetken sielunmaisemaa tai tunne-elämää, mutta siihen voidaan palata myös myöhemmin. Teosta voidaan katsella yhdessä, jos toiseen ihmiseen katsominen tuntuu hankalalta. Myös teosta tehdessä käydyt tunteet voi olla helpompi sanoittaa teoksen kautta, kuin ilman sitä. (Malchiodi 2011, 37.)

Taidelähtöisten työskentelyjen parissa toimiminen sosionomin koulutuksella vaatii siis ammatillista ymmärrystä oman ammattitaidon rajoista ja raameista. Sosionomina tai diakoniatyöntekijänä ei ole tarkoituksenmukaista eikä turvallista pyrkiä ohjaamaan taideterapeuttista prosessia. Ohjausprosessin alun kannalta on aina tärkeää määritellä työskentelyn rajat ja raamit yhdessä ohjattavien kanssa (katso 2.1). Silloin on sosionomina työskennellessä hyvä kertoa ohjattaville, että kyseessä ei ole terapeuttinen prosessi, vaan esimerkiksi voimavaraistava taiteellinen työskentely.

2.6 Toiminnallisiin ja luoviin työskentelytapoihin liittyvät tunteet

Toiminnallisilla työtavoilla tarkoitetaan ohjauksen menetelmiä, jossa asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutuksen tueksi käytetään keskustelun lisäksi myös toisenlaisia yhteyden luomisen keinoja. Vaikka usein toiminnallisten menetelmien käyttäminen on ammattilaislähtöistä, valinta nojaa vahvasti asiakkaan tuntemiseen. Toiminnallista menetelmää valittaessa tulee asiakkaan tarpeet ja toimintakyky huomioida perusteellisesti, jotta niiden käyttäminen on turvallista ja perusteltua. Parhaimmillaan toiminnalliset menetelmät voivat antaa apua erilaisten haasteiden jäsentämiseen ja niiden parissa työskentelemiseen sekä asiakkaalle, että ammattilaiselle. Niitä voidaan soveltaa myös osaksi sovittua tapaamista tai keskustelujen välille. Esimerkkejä erilaisista toiminnallisista ja taidelähtöistä työtapoista ovat musiikki, kuvataide, tanssi, elokuvat, teatteri, valokuvaus, kirjoittaminen sekä kirjallisuus. Näihin kaikkiin asiakas voi itse osallistua yhdessä ja ohjautusti ohjaajan kanssa. Toiminnallisten ja taidelähtöisten työtapojen soveltamiselle on tärkeää, että prosessista heränneille ajatuksille ja tuntemuksille annetaan riittävästi aikaa niiden purkamista varten. Ei ole tarkoituksenmukaista tai turvallista, että menetelmät itsessään käynnistävät ohjattavassa prosesseja ja tuntemuksia, mutta niiden läpikäymiselle ei jätetä tilaa. (Raatikainen 2011, 157-163.)

Taidelähtöisten menetelmien kanssa työskennellessä on tärkeää ottaa huomioon myös itse luovaan prosessiin kuuluvaa yleistettyä rakennetta (katso 2.4). Mikäli taidelähtöinen menetelmä tähtää ilmaisullisella tuotoksellaan esimerkiksi näyttelyyn tai teokseen jonka luomiseen menee useita viikkoja, on ohjaajana tärkeä hahmottaa siihen liittyvää tunneskaalaa sekä työntekijän, että ohjattavan mielessä. Tunneskaalat elävät jokaisen ihmisen kohdalla omaa elämäänsä, mutta niiden vaihteluissa on myös rakenteellista samankaltaisuutta. Vaihtelua tapahtuu sekä yksittäisen ”luovan hetken” että koko prosessin elinkaaren aikana. Eija Vähälän (2003) teoksessaan *”käsityöprosessin yhteydet psyykkiseen hyvinvointiin”* esitellään neljän koehenkilön neulomisen ajan ääneenajattelua. Työskentelyn aikana kokeeseen osallistuneiden tunteet vaihtelevat useita kertoja innostuneesta turhautuneeseen. Esimerkki omalta osaltaan esittää, ettei luominen ei ole ainoastaan voimaannuttavaa ja innostavaa, vaan saattaa usein

olla hyvinkin turhauttavaa. Tärkeää on kuitenkin myös huomata se, miten turhautumisen jälkeen tulee usein hetki, jolloin työskentely alkaa innostamaan. (Vähälä 2003, 215-222.) Samankaltaista tunteiden kirjon vaihtelua on dokumentoitu useissa taidelähtöistä työskentelyä sivuavissa opinnäytetöissä (esimerkiksi Kopperi 2011, 30-31; Mielonen & Niskanen 2011, 31-35; Rökman 2013 44-45).

3 TYÖSKENTELYN SUUNNITTELU

3.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallinen opinnäytetyö on kokonaisuus, jonka muodostavat kaksi osuutta: toiminnallinen osa ja opinnäytetyön raportti. Vaikka kyseessä on kaksisuuntainen toteutustapa, on tarkoituksenmukaista, että toiminnallisuus linkittyy täysin teoreettiseen tietoon. Opinnäytetyön raportti sisältää työskentelyyn linkittyvät teoreettiset perusteet, toiminnallisen työskentelyn suunnitelman, arvioinnin ja pohdintaa erityisesti ammatillisesta kasvusta prosessin aikana. Toiminnallisella opinnäytetyöllä halutaan linkittää käytännöllinen toteutus ja siitä raportointi toisiinsa tutkimuksellisin keinoin. (Vilka 2003.)

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää omaa taidelähtöisen ohjauksen taitoa. Opinnäytetyön toiminnallisena osuutena järjestettiin taidelähtöinen sosiodynaaminen ohjausprosessi kehitysvammaiselle miehelle. Yksilöohjauksen valitsin ensisijaisesti sen vuoksi, että halusin kehittää omaa ohjaajaidentiteettiäni yksilöohjaukseen liittyen. Työmaailmassa taidelähtöisten työskentelyjen rakenne on usein ryhmämuotoista toimintaa, jonka vuoksi koin yksilöohjauksellisen työskentelyn itselleni tärkeänä ammatillisena haasteena.

Taidelähtöisen työskentelyn tavoitteena oli pyrkiä antamaan ohjattavalle elämään uudenlaisia onnellisuuden ja merkityksellisyyden kokemuksia. Suunnitelmalla pyrittiin tulevasta työskentelystä tekemään turvallinen ja mielekäs. Toiminnalla tähdättiin ohjattavalle miellyttävään ja voimavaraistavaan työskentelyyn, josta jäisi osallistujalle onnistumisen kokemus. Itsensä toteuttamista sekä kulttuurikokemusta halutaan vahvistaa myös suunnittelemalla näyttelyn nimeen ja teosten esittelyyn liittyvät yksityiskohdat yhdessä kehitysvammaisen miehen kanssa. Aiemmassa pääluvussa (2) esitelty teoreettinen viitekehys on muovannut järjestettyä toimintaa.

Toiminnan järjestämisellä halusin haastaa itseäni sosionomi-diakonina suunnittelemaan ja kehittämään omaa ohjaajuuttani. Ohjaajuutta käsittelevä kirjallisuus

herättää usein pohtimaan oman persoonan ja ammattimaisen ohjaajuuden suhdetta. Toimintaa suunnitellessa jäsensin työskentelyäni sosiodynaamisen ohjauksen näkökulmasta.

Diakonia-ammattikorkeakoululle Helsingin Kalasatamaan näyttely tuodaan esille erityisesti muita opiskelijoita ja opettajia varten. Kampuksella vierailee päivittäin satoja opiskelijoita ja opettajia. Näyttelyllä halutaan rohkaista heitä arvioimaan omia mahdollisuuksiaan hyödyntää taidelähtöisiä menetelmiä osana työtään, sekä tutustumaan aiheeseen liittyvään tutkimustietoon ja teoriaan. Sosionomi-diakonina toiminnallisen prosessin läpiviemisellä haluan ammatillisesti kehittyä arvioimaan ja suunnittelemaan turvallista ja voimavaraistavaa taidelähtöistä työskentelyä.

3.2 Taidelähtöisen ohjausprosessin suunnittelu

Ohjaukselliseen suunnitelmaan käytettiin tukena Humanistisen ammattikorkeakoulun hallinnoiman ”hyvinvoinnin välitystoimisto” -hankkeen tuottamaa opasta ”vuorovaikutus osallistavan taiteen ryhmäohjauksessa – työkirja aloittelevalle ryhmäohjaajalle” (Häkkinen ym. 2016). Opas on tuotettu käytännön työkaluksi erilaisia taidelähtöisiä ja ohjauksellisia ryhmiä pitäviä työntekijöitä ajatellen. Oppaan painopiste on vuorovaikutuksessa, ja se on kirjoitettu erityisesti mielessä pitäen taiteilijoita, joilla on aikomus työskennellä osallistavan taiteen ohjaajana (Häkkinen ym. 2016, 8). Opas on suunniteltu herättämään ohjaajassa pohdintaa omasta ryhmäohjaajan identiteetistä sekä vuorovaikutuksen merkityksestä prosessissa. Sosionomi-diakonin koulutuksen kompetensseihin kuuluu kokonaisuuksia, joissa keskitytään ammatillisen ohjaamisen taitoon (Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opiskelu. Opiskelijan polku. Opintojen suorittaminen. Arviointi. Osaamisvaatimukset-Sosionomi). Tämän lisäksi opinnoissa on mahdollista valita kursseja, joissa esitellään taiteellista työskentelyä. Oppaan kanssa työskentely herätti sosionomi-diakoniatyön opintojeni vuoksi paljon tuttuja tunteita ja oivalluksia. Se auttoi kuitenkin myös tutkimaan omaa ohjaajanidentiteettiä nimenomaan suhteessa yksittäiseen ohjausprosessiin.

Vähälän teoksessa esitellyssä Amabile'n luovuuden komponenttimallissa todetaan, että "luoviin ratkaisuihin pääsemisessä on tärkeää, että yksilö, joka ryhtyy luovaan prosessiin, tuntee mahdollisimman hyvin tehtävän alan" (Vähälä 2005, 37). Sen vuoksi ensimmäisen tapaamisen yhteydessä esittelen erilaisia grafiikan työskentelytapoja. Käytämme työskentelytapoina grafiikan saralta kuivaneulaa, monotypiaa sekä carborundumia. Ensimmäiselle tapaamiselle otan mukaan vedoksia, joissa esittelen erilaisia töitä ja kerron niissä käytetyistä työskentelytavoista. Otan mukaan myös erilaisia työskentelyvälineitä, jotta voin havainnollistaa minkälaista jälkeä erilaisilla välineillä saa aikaan. Jo esittelykerralla otan mukaan myös pienen alumiininpalan ja piirtimen, jolla ohjattava voi testata miltä tuntuu piirtää alumiiniin piirtimellä. Se toimii ikään kuin harjoitustehtävänä grafiikan maailmaan. Tarkoituksena on, että ensimmäisellä työskentelykerralla vedostamme esittelykerralla piirretyn alumiinilaatan. Tällöin ohjattava näkee, minkälainen yhden vedoksen luomisen prosessi on kokonaisuudessaan.

Koska ohjattavalla ei ole aiempaa kokemusta grafiikan parissa työskentelystä, prosessin ensimmäisiksi taiteellisiksi työskentelytavoiksi valitaan maalauksellisia ja suhteellisen nopeasti eteneviä työskentelyn muotoja. Nopeasti eteneviä työskentelytapoja valitaan esittelyyn, jotta työskentely saadaan mahdollisimman pikaisesti käytäntöön, kokeilemisen kautta. Useat grafiikan maalauksellisemmatkin työskentelytavat antavat mahdollisuuksia yksityiskohtaiselle, rauhalliselle ja pitkäjänteiselle työskentelylle. Nopeasti etenevän työskentelytavan valitsemisella ei ole kuitenkaan tarkoituksellista pakottaa ohjattavaa työskentelemään vauhdikkaasti. Sen avulla halutaan ensisijaisesti esitellä grafiikan erilaiset mahdollisuudet. Työskentelyn lomassa on tarkoitus keskustella siitä, haluaisiko ohjattava työskennellä enemmän rauhallisempien vai räiskyvämpien tekniikoiden parissa. Oman kokemukseni mukaan, toisinaan nopeasti valmistuvat työt toimivat hyvänä vastapainona tarkkuutta ja yksityiskohtaisuutta vaativien töiden rinnalla.

Koska ohjattavalla ei ole aiempaa aikuisiän kokemusta taiteellisesta työskentelystä ja tunteiden kuvallistamisesta, toivotaan työskentelyn antavan myös onnellisuuden ja merkityksellisyyden kokemuksia. Luovat ja itseilmaisuuksiin nojautuvat menetelmät vahvistavat yleisesti kokemusta itsenäisyydestä (Uusikylä 2012, 219) ja tätä toivotaan myös ohjattavan kokevan. Prosessin taidetoiminnallisten

työskentelytapojen vuoksi on oletettavaa, että työskentely onnistuessaan antaa voimavaroja sekä onnistumisen kokemuksia ohjattavalle. Ohjaajana toimin itse työskentelyssä teknisen puolen opettajana ja koko prosessin rinnallakulkijana. Materiaalit sekä työskentelyyn että sisältöön olin valinnut etukäteen, mutta niiden heräämistä ajatuksista ja syntyneistä ideoista keskustellaan yhdessä ohjattavan kanssa. Tällä tavoin ohjattava sai valita suunnan ja tavan, jolla lähdetään työskentelemään.

Kyseessä oli suljettu työskentelyprosessi, jossa oli mukana vain ohjattava ja ohjaaja. Tällä tarkoitetaan sitä, että työskentelyyn osallistui vain ennalta sovitut henkilöt, ennalta sovitussa aikataulussa. Taidetyöskentelyn tuotannollisena tavoitteena on luoda teokset taidenäyttelyä varten

Prosessin tavoitteena on kehittää omaa taidelähtöisen ohjaajan taitoani. Taidelähtöisen ohjausprosessin kautta halutaan tarjota ohjattavalle mahdollisuus kokea olevansa tasapainoisemmassa suhteessa ympäristöönsä. Tämän lisäksi tavoitellaan, että ohjattava voisi nähdä omat toimintamahdollisuutensa työskentelyn avulla laajempina. Tavoitteena on sosiodynaamisen ohjauksen kautta tukea ohjattavaa uudelleen tutkimaan ja konstruoimaan omaa elämää taiteen keinoin. Työskentelyllä pyrittiin löytämään elämään positiivisesti vaikuttavia asioita, ja tuoda niiden arvo ohjattavalle näkyväksi. Yhdessä on tarkoitus pohtia kuinka nämä voimavarot, ja merkitystä elämään tuovat aiheet näkyvät jo nyt elämässä, ja voisiko niiden roolia myös kasvattaa arjessa.

3.3 Emotionaalisen ilmapiirin muodostaminen

Turvalliseen ja voimavaraistavaan taidelähtöiseen työskentelyyn kuuluu oleellisena osana emotionaalisen ilmapiirin huomioiminen. Emotionaalisen ilmapiirin merkitystä kehitysvammaisen ohjauksessa tulee huomioida etukäteen. Ilmapiirin muodostuminen on laaja kokonaisuus, jota on vaikea strukturoida. Kuitenkin on olemassa myönteisen ilmapiirin kannalta merkittäviä asioita, joihin voidaan kiin-

nittää huomiota. Tärkeänä lähtökohtana on se, että ohjattava kokee olevansa tervetullut. Tasa-arvoisuus, luottamus, ilo, rehellisyys ja huumori ovat asioita, jotka vaikuttavat myönteisesti ilmapiiriin (Sipilä 2001, 229-230).

Emotionaalisen ilmapiirin muodostaminen tämän taiteellisen prosessin yhteydessä on ollut vuosikausia jatkunut, koska työparit ovat toisilleen entuudestaan tutut. Kuitenkin itse työskentelyä varten keskitytään ilmapiirin muodostamiseen uudella tavalla. Jotta ohjattava kokee olevansa tervetullut, huomioidaan häntä sanoin ja elein. Lähtökohtana kaikkeen yhteiseen työskentelyyn on positiivinen ja kiitollinen asenne. Se, että ohjattava halusi lähteä mukaan prosessiin, ei ole itsestäänselvyys, ja tästä ollaan kiitollisia. Tämän sanoittaminen muodostaa oletettavasti tervetullutta sekä iloista ilmapiiriä. Positiivisen ilmapiirin muodostamista ja tervetulleeksi kokemista voidaan lisätä myös pienillä yllätyksillä erityisesti työskentelyä aloitettaessa. Ne toimivat prosessin aikana vastaavalla tavalla kuin säävutetut välitavoitteet. Valmiiksi keitetty kahvi, radiossa kuuluva ohjattavan suosikkiradiokanava, joku herkullinen yllätys tai työskentelyn lomassa pidettävän lounastauon siirtäminen mukavaan ravintolaan. Yksittäisellä yllätyksellä ei kuitenkaan voi ohittaa kaiken kanssakäynnin läpileikkaavaa positiivisuutta, ystävällisyyttä ja huumoria ilmapiirin muodostumisen kannalta. Yllätyksillä voidaan kuitenkin luoda kokemusta siitä, että ohjattava tuntee itsensä tärkeäksi.

Ohjauksellisten hetkien ilmapiirin kannalta on tärkeä huomioida aikataulun ja päivän rytmi. Vaikka aikatauluttaminen on itsessään olennainen osa ohjausta tai työpajatyöskentelyä, on se suorassa yhteydessä myös emotionaaliseen ilmapiiriin. On oletettavaa, että sekavasti organisoitu tuokio ei muodosta kokemusta mukavasta ja hyvästä päivästä. Lähtökohtaisesti päivien pituudet ovat maksimissaan kuusi tuntia, sisältäen ruokatauot.

3.4 Kehitysvammaisuuden huomioiminen ohjausprosessissa

Tämän ohjausprosessin ohjattavana oli lievästi kehitysvammainen henkilö. Yleisesti ottaen kehitysvammaisen ohjauksessa on tärkeää huomioida useita asioita.

Niitä ovat mm. ohjattavan toimintakyvyn ja kehityksen taso. Myös viestinnän merkitys korostuu huomioidessa ohjattavan kehityksen tasoa. Tärkeää on antaa kehitysvammaisen henkilön tehdä itse, jolloin osallistuminen ja osallisuus on todellista. (Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. Yleistä. Toimintakyky. Toimintakykyä tukeva työote.) Tähän opinnäytetyöhön liittyvässä ohjauksellisessa prosessissa kehitysvammaisuuden huomiointi näyttäytyi pääosin aikatauluihin, toiminnan rytmiin ja sisältöihin liittyvässä suunnittelussa.

Taidelähtöistä työskentelyä suunniteltaessa ei kehitysvammaisuudella ollut kuitenkaan itsessään laajempaa merkitystä. Vastaava ohjauksellinen työskentely voitaisiin toteuttaa laajalla sosiaali- ja terveysalan kentällä useiden eri asiakasryhmien kanssa. Taidelähtöisen työskentelyn kuormittavuus on yhteistä kaikille eri asiakasryhmille, joten kehitysvammaisuus itsessään ei muovannut järjestettyä toimintaa. Myös tunnetilojen vaihtelut luovan prosessin aikana ovat yleisesti inhimillisiä (katso. 2.6), jolloin päivien ja työskentelyn rytmiin ei kehitysvammaisen ohjaus tuonut erityistä huomioitavaa.

Taidelähtöisen ohjausprosessin tavoitteita suunniteltaessa pyrittiin sosiodynaamisista ohjausmenetelmää kunnioittaen huomioimaan ohjatun elämän todellisuus kokonaisuutena. Tavoitteena oli tuottaa ohjattavalle elämäänsä merkityksellinen ja uudenlainen kokemus. Prosessilla pyritään tuomaan esille ohjattavan elämäänsä voimavaraistavia ja onnellisuutta tuovia asioita vahvemmin.

3.5 Hartausmateriaali ohjausprosessin inspiraationa

Hartaustilaisuudet ovat kristillisen elämän yhteisöllinen muoto, jossa voidaan puhua jollain muotoa sananjulistuksesta, vaikkei tilaisuudessa olisikaan saarnaa (Enckell & Askola 2007, 41). Tämän ohjauksellisen prosessin sekä taideteosten inspiraationa hyödynnettiin valmista hartausmateriaalia (Liite 1). Hartaus tuli itselleni tutuksi opiskeluihin liittyvän leirin yhteydessä. Hartauden opetus voidaan tiivistää niin, että elämässä kaikenlaisten ajanjaksojen ja vaiheiden sisällä on usein sekä iloisia, että synkkiä asioita. Koin hartauden opetuksen hyvin tärkeänä sekä henkilökohtaisesti, että ammatillisesti.

Hartauden opetusta käytettiin virikemateriaalina sosiodynaamiselle ohjausprosessille. Sillä halutaan herätellä ohjattavaa pohtimaan oman elämän eri puolia. Hartauden avulla halutaan myös käynnistää ohjausprosessi yhteisellä kokemuksella, jonka ohjattava ja ohjaaja jakaa. Ohjattavalle halutaan tarjota prosessissa kokemus myös uudentlaisesta hartauden muodosta. Taidelähtöisen työskentelyn ja hartauden yhteensovittamisella halutaan herättää keskustelua elämää voimavaraistavista asioista ja hetkistä.

Sosiodynaamisille ohjauksille on ominaista erilaiset virikemateriaalit ja mielikuvien käyttäminen, jonka vuoksi hartaus ja taidetyöskentely oli luonteva soveltaa osaksi elämää voimavaraistavaa ohjausprosessia. Näiden yhteensovittamista haluttiin testata käytännössä tämän opinnäytetyön prosessin parissa.

3.6 Työskentelyn taiteelliset menetelmät

Taiteellisena työskentelytapana käytimme kahta erilaista taidegrafiikan menetelmää, monotypiaa sekä carborundumia.

Taidegrafiikan menetelmät ovat kuvataidetta, jossa luomisprosessi toteutetaan erilaisilla painomenetelmillä. Monotypiassa laatalle (esimerkiksi offset pellille tai kalvolle) telataan tai maalataan vedostusväriä. Maalattua väriä voidaan myös pyyhkiä tai kaivertaa laatalta pois. Valmis laatta laitetaan kostean paperin alle. Tämän jälkeen paperi ja laatta vedetään grafiikkaprässin läpi, jolloin laattaan maalattu teos toistuu paperille. Vedoksia maalatusta levystä voidaan pääsääntöisesti monotypia töissä tehdä enimmillään kaksi. (Norros 2018.)

Carborundum on 1980-luvulla yleistynyt grafiikan taiteellinen menetelmä, jossa offset pellille maalataan gesson ja carborundumhiekkan sekoituksella. Kostea massaa voidaan pyyhkiä ja maalata laatalle vapaasti käyttämällä työkaluna esimerkiksi sivellintä, kangaspalaa tai neulaa. Kun tuotokseen ja massan levittämiseen ollaan tyytyväisiä, jätetään laatta kuivumaan n. viikon ajaksi, jolloin massa

jähmettyy peltiin kiinni, ja laatta on valmis. Vedostaessa laattaa vedostusväri hierotaan laattaan tarlataani kankaalla. Ylimääräiset värit pyyhitään laatalta käyttäen ohutta paperia. Laatan päälle asetetaan kostea paperi ja se vedostetaan grafiikkaprässin läpi. Koska carborundum massa on jähmettynyt offset peltiin kiinni, voidaan laatasta ottaa useita vedoksia. Cardorundum massa on laatalta erilaisin syvyyksin, jonka vuoksi laattaan voidaan lisätä esimerkiksi kahdella eri värillä. Syvimpiin kohtiin voidaan väri hieroa kiinni. Pinnalle, laatan korkeimpiin kohtiin taas voidaan telata toinen väri. Tämän vuoksi carborundum tekniikka sisältää myös syvä- ja kohopainon tekniikkaa. (Norros 2018.)

4 TAIDELÄHTÖISEN OHJAUSPROSESSIN TOTEUTUS

4.1 Ensimmäinen tapaamiskerta

Ensimmäistä tapaamiskerran tarkoituksena oli keskustella tulevasta työskentelystä, esitellä grafiikan erilaisia menetelmiä sekä muodostaa positiivista emotionaalista ilmapiiriä. Positiivisen emotionaalisen ilmapiirin muodostamista haluttiin tukea myönteisellä ja iloisella keskustelulla. Tutustumiskerralle olin varannut aikaa yhteensä neljä tuntia. Työskentelyn suunnittelun tukena olleessa oppaassa kehoitettiin aloittelevaa ohjaajaa miettimään rakenteiden merkitystä vuorovaikutuksen kannalta (Häkkinen ym. 2016, 4). Ensimmäisellä tapaamiskerralla pyrin olemaan mahdollisimman selkeä uudenlaisen taiteellisen työskentelytavan esittelyssä. Ajattelin etukäteen, että mikäli olen sekava työskentelytavan esittelystä, ei sisällön ja voimavaraistavan ohjauksellisen prosessin käynnistäminen saa hyvää alkua. Tämän vuoksi ajattelin, että on hyvä tuoda jo konkreettisia työvälineitä ensimmäiseen tapaamiseen mukaan.

Tapasimme ensimmäisen kerran 21.4.2019. Keskustelimme arjesta, tulevasta työskentelystä mutta myös jo hieman aiheista, joista ohjattava halusi tehdä teoksia. Mukanani oli offset -pellin pala sekä piirrin, jolla havainnollistin, miten kuivaneulalla työskentely toimii. Ohjattava sai kokeilla myös miltä tällä tavoin työskentely tuntuisi. Tässä vaiheessa huomasin, että piirtäminen metallilevylle vaikutti olevan ohjattavalle työlästä ja uuvuttavaa. Kerroin myös muista mahdollisista menetelmistä, jottei ohjattavalle jäisi kokemusta, että työskentely tulee olemaan ai-noastaan raskasta. Päätin tässä vaiheessa, ettemme käyttäisi kuivaneulaa työskentelytapana, ellei ohjattava sitä erikseen toivoisi. Maalauksellisemmat menetelmät etenevät vauhdikkaammin ja niissä oman kädenjäljen saa nopeammin näkyviin. Jotta ohjattava voisi saada työskentelystä merkityksellisyyden kokemuksia, en pitänyt vain tiettyyn taiteelliseen tyyliin rajoittumista olennaisena.

Tapaamiskerta sujui suunnitelmien mukaan. Tapaamisen jälkeen vaikutti, että ohjattava oli innoissaan tulevasta työskentelystä itsessään, mutta myös yleisem-

min uudenlaisesta kokemuksesta, johon on lähtenyt mukaan. Koska erilaisia taiteellisia työskentelytapoja oli valittu mukaan useampia, koin tärkeänä myös mahdollisuutta muokata tulevaa työskentelyä enemmän ohjattavalle sopivaksi. Kuvaneulan tarkka ja hitaasti etenevä jälki voi toimia erinomaisesti joillakin persoonallisuuksilla, mutta joitakin se selvästi myös turhauttaa.

Ohjauksen näkökulmasta ”sosiodynaaminen suuntaus” näyttäytyi tällä tapaamiskerralla siten, että esitellessäni työskentelymenetelmiä, tehtyä taidegrafiikkaa ja teosten nimiä, rohkaisin ohjattavaa alustavasti miettimään, mitkä ovat sellaisia aiheita, jotka hän kokisi merkittäviksi? Mitkä ovat sellaisia teemoja tai asioita, joita hän haluaisi kuvallisesti avata? Merkityksellisten asioiden sanoittamisella tavoiteltiin niiden konkretisoitumista osaksi toiveikkaampaa tulevaisuutta. Tavoitteena tulevilla tapaamiskerroilla on miettiä työskentelyn ohessa, miten ohjattavalle tärkeät asiat voisivat näkyä arjessa enemmän.

4.2 Toinen tapaamiskerta

Ennen toista tapaamiskertaa olin käynyt hankkimassa kaikki tarpeelliset työskentelyvälineet. Työskentelyä edeltävänä iltana kävin tarkistamassa työskentelytilat. Tukena olleessa oppaassa (Hänninen ym. 2016) kehoitettiin ohjaajaa erityisesti työskentelyä aloittaessa miettimään, miten osallistaa ohjattavaa. Tämän vuoksi olin päättänyt, etten laita tarvikkeita valmiiksi esille työtilaan. Haluaisin aloittaa työskentelyn niin, että järjestelämme yhdessä tilan. Tavoitteena oli vahvistaa jaetun kokemuksen tunnetta. Jotta voimavaraistava taiteellinen prosessi olisi ohjattavalle mahdollisimman onnistunut, halusin hänen tuntevan, että olemme prosessissa tasavertaisia.

Toisella tapaamiskerralla 11.5.2019 aloitimme taiteellisen työskentelyn. Käytösämme oli suljettu tila, jossa saimme työskennellä kahdestaan. Mukaan otimme myös radion, jotta ohjattava voisi kuunnella työskentelynsä ohessa suosikkiradio-kanavaansa. Ajatuksissani oli, että valmiita laattoja saataisiin tehtyä yhteensä 2-6 kappaletta noin kuuden tunnin aikana. Päivä aloitettiin suojaamalla työskentelytasot yhdessä. Sen jälkeen esittelin erilaisia työskentelyvälineitä, joita meillä oli

käytössä. Niihin tutustumisen jälkeen aloimme keskustelemaan tulevista töistä ja valitsimme teosten aiheet.

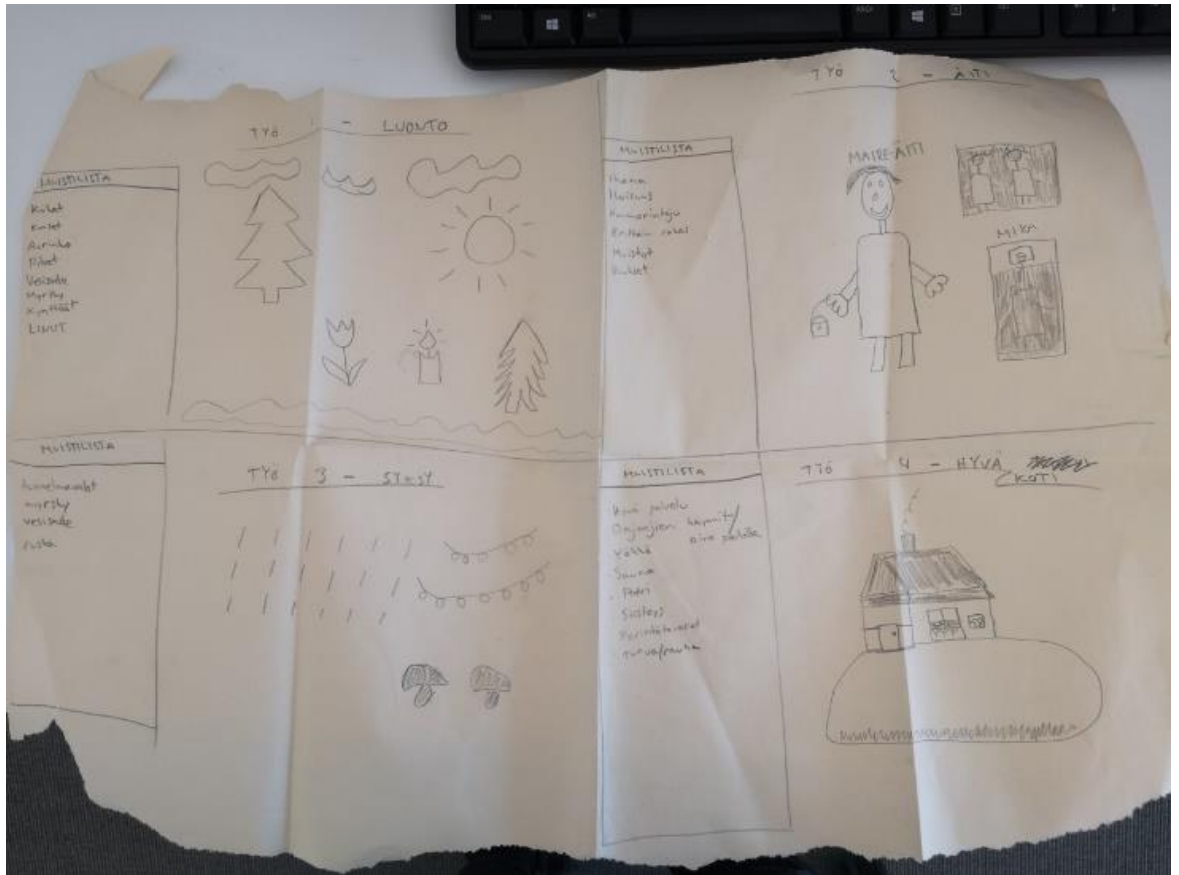
Keskustelimme hartauden (liite 1) teemoista ja siitä nousevista aiheista yleisesti. Kävimme läpi hartauden ilmansuuntia/vuodenaikoja, niihin liittyviä tunteita ja ajatuksia. Mietimme vuodenaikojen/ilmansuuntien symbolisia merkityksiä, jotka hartausmateriaalissa mainitaan. Erityisesti keskustelimme siitä, tuntuuko ohjattavalle esimerkiksi kesä siltä, mitä hartauksessa esitetään. Näin kävimme läpi myös muut vuodenaikat.

Hartausmateriaalissa opetuksena tai oivalluksena on ajatus siitä, että hyvä elämä kokonaisuudessaan sisältää sekä onnellisia että surullisia vaiheita. Näitä eri vuodenaikat/ilmansuunnat symboloivat. Vaikka joku aihe tai ajanjakso voi tuntua meille synkältä, usein siihen sisältyy myös positiivisia ja voimavaroja antavia hetkiä. Hartauksesta ja sen herättämistä ajatuksista keskustellessa ei ole tarkoitus etsiä henkisesti raskaita aiheita itseisarvoisesti, vaan antaa ohjattavalle mahdollisuus tuoda esille omat ajatukset tulevien teoksien aiheista. Oletettavaa kuitenkin oli, että aiheita valikoidessa on mahdollista, että aiheet saattavat olla osin synkkiä ja suuria. Tämän vuoksi keskusteluissa ja aiheiden valintojen lomassa halusin pitää positiivista ja myönteistä ilmapiiriä yllä. Useasta työstä koostuvasta kokonaisuudesta oli tarkoitus antaa ohjattavalle myös tukea ja voimavaroja moninaiseen, ilojen ja surujen täyttämään elämään. Neljällä teoksella oli tarkoitus mahdollistaa elämän monipuolisuuden kuvittaminen kokonaisuudessaan. Mikäli teoksia olisi tehty vain yksi, olisi siihen laitettu henkinen lataus voinut olla turhan määrittävä teoksen valmistuttua. Tätä pidin ensiarvoisen tärkeänä, jotta prosessi itsessään olisi ohjattavalle turvallinen, voimavaraistava ja mielekäs.

Kun olimme keskustelleet hartauksesta noin 30 minuuttia, aloimme listaamaan hänelle tärkeitä aiheita. Valikoituneiden aiheiden sisällöt olivat monipuolisia ja niistä heräsi runsaasti keskustelua. Aiheiden valinta sisälsi paljon muistelua, jolle oli hyvä varata aikaa. Valikoiduista aiheista keskustellessamme huomasimme, että lähes kaikissa aiheissa on sekä iloa ja onnellisuutta tuovia puolia, että myös haitteita ja synkkiä puolia.

Ohjauksellisesti sosiodynaamisuuella haettiin aiheiden valintoihin liittyneessä keskustelussa tukea merkityksellisyyden kokemuksiin. Taiteellisella työskentelyllä on tarkoitus tarjota uudenlaista käsittelytapaa arjen ja elämän tutkimiseen ja konstruoimiseen. Erityisesti aiheiden valintaan liittyvässä keskustelussa pyrin huomioimaan sosiodynaamiselle ohjaukselle ominaisen voimavaroja lisäävän näkökulman. Käytännössä tätä toteutin luomalla hänelle tilan, jossa sai kertoa, muistella ja sanallistaa itselleen tärkeitä asioita.

Aiheiden valinnan jälkeen piirsin isolle paperille nelikentän, johon otsikoimme valitut aiheet. Kunkin nelikentän reunaan rajasin alueen, johon kirjasimme ajatuksia mitä aiheeseen liittyy. Tämän jälkeen pyysin, että ohjattava hahmottelisi lyijykynällä kunkin otsikon alle alustavia suunnitelmia tulevasta töistä. Sovimme, että mitään sotkua ei tarvitse kumittaa, vaan paperille saa vapaasti ideoida. Lopullisiin töihin saisi lisäillä, tai ottaa pois elementtejä, mikäli niin halusi. Kun alustavat ideat oli piirretty paperille, aloitimme laattojen työstämisen. Olin tuonut mukanaani erikokoisia siveltimejä, jotka olin leikannut carborundum tekniikkaan sopiviksi. Näytin erilliselle alumiinilevylle vielä ohjattavalle, miten suosittelen työskentelyn etenevän. Koin merkittävänä vielä tässä vaiheessa esitellä omia töitani, jotka ovat ulkomuodoltaan epäselviä, sotkuisia ja rosoisia. Pidin tärkeänä, että ohjattava voisi vapaasti maalata haluamallaan tavalla, eikä realismi tai oikeat mittasuhteet olleet tällä kertaa tärkeitä. Tärkeämpää oli prosessi ja valikoituneet aiheet. Kuitenkaan en halunnut ohjata ohjattavaa työskentelemään vain abstrakteilla tavoilla.

KUVA 1. Aiheet ja teosten suunnitelmat.

Kun ohjattava aloitti työskentelyn, pysyin samassa tilassa, mutta annoin hänen työskennellä rauhassa. Kävin säännöllisesti keskustelemassa, kehumassa ja rohkaisemassa ohjattavaa. Jotta työskentely olisi ohjattavalle vapaata ja mahdollisimman itsenäistä, pidin tärkeänä, etten koko aikaa ollut hänen vierellään, ollen takana tutkimassa tai kommentoimassa työtä. Saatuamme ensimmäiset laatat valmiiksi, pidimme kahvitaunon. Laatan valmistuessa ohjattava halusi kertoa ajatuksiaan sen sisällöstä. Päätimme hyvän sään vuoksi lähteä kävellen läheiseen kahvilaan. Keskustelimme matkalla ja tauon aikana paljon töistä ja niihin valikoituneista aiheista ja niiden merkityksistä. Tauon jälkeen työskentelimme vielä muutaman tunnin, jonka aikana saimme loput kaksi laattaa valmiiksi. Tässä vaiheessa laatat tuli jättää kuivumaan viikon ajaksi, ennen kuin ne ovat valmiita vedostettaviksi. Laattoja valmistui yhteensä neljä kappaletta. Teimme vielä yhdessä päivän päätteeksi muutaman monotypiatyön, jotta ohjattava näkisi, miten itse vedostaminen tapahtuu. Telasimme offset pellille mustan pohjavärin, josta ohjattava sai kaivertaa väriä pois. Tässä työskentelyssä ohjattavalla ei ollut mitään

valmista suunnitelmaa työstä, vaan ehdotin, että hän voisi vain testailla rauhassa. Monotyyppitöiden vedostamisen jälkeen lopetimme päivän työskentelyn ja lähdimme päivälliselle.

KUVA 2. "Äiti-Maire" teoksen valmistelua.

Päivän työskentely sujui omasta mielestäni suunnitelmien mukaan. Etukäteen käymäni pohdinnat aiheiden valinnoista ja siitä heräävästä keskustelusta oli hyvä käydä läpi, vaikkei erityisen synkkiin keskusteluihin päädytty. Koin että aikataulutus oli myös sopivan vapaa, mutta kuitenkin selkeästi raamitettu. Myönteinen palaute ohjattavalta päivästä tuntui itselleni tärkeältä. Vaikutti siltä, että emotionaaliseen ilmapiiriin panostaminen, hyvin suunniteltu aikataulutus, riittävä työmäärä ja vapaus työskennellä haluamallaan tavalla itse valittujen aiheiden parissa vaikuttivat positiivisesti päivän tunnelmaan. Kokonaisuuden onnistuminen teki päi-

västä tärkeän ohjattavalle. Sociodynaamiselle ohjaukselle ominainen vuorovai-
kutukseen nojaava ja voimavaraistava ote tuntui taiteellisen prosessin parissa
itselleni luontevalta. Tukena olleessa oppaassa kehoitettiin taidelähtöisissä oh-
jauksissa panostamaan taustatyöhön (Hänninen 2016, 8). Työskentelyn aikana
huomasin mieltäväni miten suuren hyödyn olin taustatyön tekemisestä saanut.
Opinnäytetyön raporttia varten olin käyttänyt kymmeniä tunteja erilaisten lähde-
materiaalien ja työskentelytapojen tutkimiseen ja vertailuun. Työskennellessä
prosessin ohjaaminen tuntui varmasti juuri tämän vuoksi erityisen hyvältä ja luon-
tevalta.

4.3 Kolmas tapaamiskerta

Ennen kolmatta tapaamiskertaa olin käynyt vedostamassa tehdyt työt valmiiksi.
Laattojen vedostaminen on suhteellisen hidas ja monivaiheinen prosessi. Tämän
vuoksi päätin, että hoidan suurten laattojen vedostamisen omalla ajallani. Vedos-
tukseen meni yhteensä noin seitsemän tuntia aikaa. Olimme vedostaneet yhden
valmiin laatan yhdessä aiemmalla kerralla työskennellessä. Silloin ohjattava sai
kokemuksen myös laattojen vedostamisesta.

Ennen viimeistä tapaamiskertaa olimme pitäneet puhelinyhteyttä useaan ottee-
seen ja keskustelleet työskentelystä sekä arjesta. Tapasimme ohjattavan kanssa
3.8.2019 hänen kodissaan. Toin valmiit vedokset hänen luokseen ja signeera-
simme ja nimesimme kaikki työt. Keskustelimme työskentelystä ja teosten ai-
heista. Ohjattava oli teoksistaan hyvin ylpeä. Keskustelimme tulevasta näytte-
lystä ja mietimme vielä sille sopivaa nimeä. Emme kuitenkaan päättäneet vielä
tässä vaiheessa mitään lopullista. Yhtenä ohjattavan ehdotuksena oli ”omat aja-
tukset ja toiveet.” Toinen ehdotus oli ”Maalari maalasi, sivelsi ja hoivasi.” Kuvat
valmiista, signeeratuista vedoksista löytyvät tämän opinnäytetyön liitteistä (liitteet
4-7).

Viimeinen työskentelyyn liittyvä kerta tuntui hyvältä prosessin sulkemiselta.
Vaikka näyttelyä varten yhteydenpito jatkuu, tuntui hyvältä päättää ohjauspro-

sessi ja taiteellinen työskentely vielä yhdessä keskustellen. Viimeisen tapaamisen aikana käydyssä keskustelussa kävi ilmi, että ohjattava koki valikoituneet aiheet edelleenkin hyvin tärkeiksi. Tämän lisäksi hän koki tekevänsä jollain lailla ”kunniaa” tehdessään niistä taideteokset. Alkuperäisenä tavoitteena oli prosessin kautta mahdollistaa ohjattavalle voimavaraistava kokemus. Tämän palautteen myötä koin että saavutimme sen.

KUVA 3. Valmistuneet laatat.

4.4 Toiminnan palaute

Koska työskentelimme tiiviisti yhdessä koko produktion ajan, tuli palautetta työskentelystä ja sen eri vaiheista säännöllisesti. Erillistä kirjallista palautetta ei kerätty, mutta palautteista tehtiin muistiinpanoja.

Ohjattava koki työskentelyn erittäin mielekkäänä ja päivät sopivan mittaisina. Aiheiden käsitteleminen taideteosten avulla tuntui myös tärkeältä. Ohjaajana pidin tärkeänä myös sitä, että ohjattavalla oli kokemus, ettei työskentely ollut henkisesti liian kuormittavaa, vaikka töiden aiheet sivusivatkin elämän koko kirjoa.

Kokonaisuudessaan produktiosta (taidenäyttelystä ja avajaisista) ei voida palautetta ohjattavalta kysyä, koska näyttely on esillä loppuvuodesta 2019. Tois-taiseksi tunnelma näyttelyn suhteen on kuitenkin hyvin innostunut. Teosten ja työskentelyn merkitystä ohjattavan elämälle pidemmän ajan sisällä ei voida vielä arvioida, mutta teosten konkreettinen muoto säilyy helposti muistiin palautettavassa muodossa. Erityisesti teosten elämässä tärkeinä pidettyihin aihepiireihin löydettiin työskentelyn kautta uudenlainen käsittelytapa. Ohjattava oli töistään ja valituista aiheista hyvin ylpeä.

5 POHDINTA

5.1 Eettisyys ja anonymiteetti

Koska työskentely tapahtuu yleisesti sosiaalialan kentällä, vaatii se huomioimaan erityisesti toiminnan eettisyyteen liittyviä tekijöitä. Koska toimimme ammattilaisina heikossa asemassa olevien, erilaisten sosiaalipalveluiden piirissä arkeaan viettävien ihmisten kesellä, ei taustatyön ja turvallisen työskentelyilmapiirin merkitystä voi koskaan painottaa liikaa. Tämän työskentelyn erityisiä eettisen pohdinnan paikkoja on ollut näyttelyn julkisuuteen liittyvät haasteet. Opinnäytetyön kirjallisen osuuden muotoiluun liittyvät asiat ovat vaatineet myös erityistä huomiota.

Ohjattava sekä hänen omahoitajansa kokivat ennen prosessin alkua, että työskentely itsessään on oletettavasti mielekäs sekä arvokas kokemus. Julkinen näyttely ei itsessään sisällä eettisiä ongelmia, koska taideteokset eivät avaa ohjatun henkilökohtaista elämää kuin yleisellä tasolla. Vaikka tämän opinnäytetyön parissa toteutetun työskentelyn pohjalta järjestettävä näyttely on julkinen, on raportista poistettu nimet ja paikkakunnat. Ohjausprosessin aikana käydyt keskustelut on käyty salassapito ja vaitiolovelvollisuutta noudattaen (L 21.5.1999.)

Ohjattavalta saatiin lupa, että takaapäin otetut kuvat saavat olla osa tämän opinnäytetyön kuvitusta. Myös ohjatun diagnoosin mainitsemiseen yleisesti opinnäytetyössä on saatu ohjattavalta lupa.

Tämän opinnäytetyön ohella kulkenut ohjauksellisesti intensiivinen prosessi on pyritty suunnittelemaan eettisesti turvalliseksi. Kaiken lähtökohtana on ollut avoimuus ja yhdessä sovitut raamit. Taidelähtöisen työskentelyn ja intensiivisen ohjausprosessin sisältöjä ei ole tässä työssä avattu kuin yleisellä tasolla. Prosessin aikana käytyjä keskusteluja aiheiden valinnoista ja merkityksistä kirjattiin ylös vain työskentelyä itseään varten.

Prosessin läpikäynnin jälkeen arvioin ohjattavan kanssa käytyjen keskustelujen ja palautteen pohjalta, että työskentelyn henkinen painolasti ei ollut liian raskas. Prosessissa ei avattu jotakin, mitä ohjausprosessin aikana ei voitaisi sulkea. Sitä minkälaisia kokemuksia hartaudet, taidelähtöiset työskentelyt tai keskustelut herättävät, ei voi aina ennakoida. Ohjaustyöskentelyissä on aina tärkeä pyrkiä varaamaan tilaa ja aikaa kaikenlaisille reaktioille. Koska tämä ohjausprosessi oli suunniteltu yksilöohjaukseksi, oli ajan varaaminen mahdolliselle tunnereaktioiden käsittelyille helppo järjestää osaksi työskentelyä. Työskentely itsessään sisälsi paljon voimaannuttavaa ja voimavaraistavaa keskustelua.

5.2 Mahdollisuudet kirkon diakoniatyössä

Hartauden opetus soveltui sosiodynaamisen ohjauksen periaatteiden kanssa erinomaisesti yhteen. Kristillisen hartauselämälle on yksilön kokemusta kunnioitettava ilmapiiri merkittävää. Sosiodynaamisessa ohjauksessa korostuu ohjaajan ja ohjattavan vertaisuus ja yhteisen prosessin kokemus. Sosiodynaamisessa ohjauksessa ohjaaja nähdään ensisijaisesti yhteistyökumppanina ja mentorina, ei asiantuntijana tai ylhäältäpäin tietoa tuovana opettajana. Tämänkaltaisen asetelu ohjaukselle soveltuu loistavasti kristilliseen ihmiskäsitykseen ja kirkon toimintaan.

Suomen evankelisluterilaisissa seurakunnissa toimii diakoneja, jotka tekevät ennaltaehkäisevää sekä etsivää työtä. Diakoniatyö toimii pääasiassa niillä rajapinnoilla, joilla ei valtion ja kunnan tekemä sosiaalityö ylety. Työssä yleisesti tärkeänä pidetään ihmisten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin huomioimista niin taloudellisesti kuin henkisestikin. Diakoniatyön on tarkoitus reagoida aktiivisesti ihmisten ja yhteiskunnan muutoksiin. (Isomäki, Lehmusmies, Salojärvi & Wallenius 2018; Suomen ev.lut. kirkko. Tietoa kirkosta. Töissä kirkossa. Ammatit. Diakoni ja diakonissa.)

Diakoniatyöntekijänä näenkin taidelähtöisen ohjauksellisen prosessin erinomaisena mahdollisuutena tuoda esiin syrjään jäävät ryhmät ja yksittäiset ihmiset. Tai-

delähtöisten työskentelyjen kautta voidaan huomioida ihmistä myös kokonaisvaltaisesti. Taiteellisella toiminnalla "ohjattavasta" tulee parhaimmillaan aktiivinen, itsenäinen ja luova toimija, ei vain toiminnan kohde.

Seurakunnissa tehdään myös jo nyt paljon hyvää työtä erilaisissa ryhmissä. Kuitenkin vastaava työskentely voisi soveltua myös osaksi seurakuntien kehitysvammaisten ryhmiä tai sururyhmiä. Koen että ainoa haaste liittyy taiteellisen työskentelyn muotoon, metalligrafiikkaan. Toivon ettei erityisosaamista vaativa taiteenlaji kuitenkaan rajoita ideointia. Tämän opinnäytetyön ohjauksellisen prosessin kautta oli tarkoitukseni esitellä vain yhtä mahdollista taidelähtöisten työskentelyn muotoa. Toivon opinnäytetyön herättävän sen lukijoita miettimään kaikkia niitä erityisosaamisen taitoja, joita kullakin meistä on. Mitä niistä voisin soveltaa vastaavalla tavalla osana kirkon diakoniatyötä?

Koen myös, että näyttelyyn tähtäävä työskentely itsessään voi toimia hyvin voimaannuttavana ja mielekkäänä kokemuksena. Ajatus siitä, että omia töitä on julkisesti esillä, niitä varten pidetään avajaiset ja ihmiset saapuvat teoksia katsomaan, on kokemuksena ainutlaatuinen. Koska diakoniatyö sijoittuu hyvin usein konkreettisesti syrjässä ja piilossa olevien ihmisryhmien keskelle, on näyttelyn avulla heidän esilletuontinsa erinomainen mahdollisuus asiakkaiden voimavaristamiseen ja voimaantumiseen. Sosiodynaamisten ohjausprosessien, taideteosten ja näyttelyiden avulla ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista ottaa mitään pois diakoniatyön pääasiallisesta toimintakentästä. Kuitenkin ne ihmiset keitä yhteiskunnan muut tuet eivät tavoita, ovat yhtä oikeutettuja tulemaan huomioiduiksi kokonaisvaltaisesti kuin kaikki muutkin. Taiteiden ja kulttuurin tuominen elämää rikastuttavana, ja voimavaroja antavana tekijänä on yksi näkökulma ihmisten kohtaamiseen.

Koen että seurakunnat ja diakoniatyö voisivat saada vastaavista projekteista paljon näkyvyyttä jo valmiiksi tärkeälle työlle. Diakoniatyön näkyvyyden tarpeesta on viime vuosina keskusteltu (esimerkiksi Lehto 2018, 10-11). Useiden seurakuntien alueilla on esimerkiksi palvelukeskuksia, joissa vastaavien prosessien läpivietäminen voisi mahdollistaa uudenlaista yhteistyötä. Erilaisten palvelukeskusten asukkaan eivät myöskään usein muuten näy paikkakuntien arjessa, kaupoilla,

toreilla tai kirkoissakaan. Usein kirkoissa on jonkinlaisia valmiita tiloja, joita voitaisiin soveltaa galleriakäyttöön, mikäli vastaava näyttelyyn tähtäävä työskentely järjestettäisiin.

Itse ohjaajana koen erinomaisena mahdollisuutena, että pääsin käymään läpi vastaavankaltaisen prosessin diakonina syksyllä 2019. Työskentely toteutettiin ryhmämuotoisena sosiaalipsykiatrinen säätiön palvelukeskuksessa.

5.3 Oma ammatillinen kasvu

Opinnäytetyön tavoitteena oli oman ohjaajaidentiteetin kehittäminen. Koen prosessin läpikäynnin oman ammatillisen kasvun kannalta erittäin merkittäväksi ja tärkeäksi. Ohjauksellinen prosessi kokonaisuudessaan sisälsi paljon itselleni uudenlaista selvitystyötä. Paljon kului aikaa erilaisten työtilojen varaamiseen, taide-materiaalien hankkimiseen ja aikataulujen yhteensovittamiseen. Toisiaan myös pohdiskelevampi puoli vei paljon resursseja. Tuntui hyvältä haasta itseä pohti-maan ohjauksen eettisyyttä ja jopa taiteen merkityksestä hyvinvoinnin lähteenä. Ohjaukseen, ja erityisesti sosiodynaamiseen ohjaukseen, sisältyy läsnäolon, kes-kustelujen, merkitysten ja vuorovaikutuksen korostuneisuutta. Oli mielenkiintoista pilkkoa omaa tapaa toimia ohjaajana osaksi tätä prosessia. Tukena toiminut opas (Hänninen ym. 2016) oli erinomainen ”muistilista” pohtiessa omaa ohjaajaidenti-teettiä. Koen että taidelähtöisissä työskentelyissä on riskinä, että ohjaajan huo-mio siirtyy liiaksi käytännöllisiin asioihin. Ohjattavan kokemusten huomioiminen on kuitenkin aina olennaisinta kaikessa ohjauksellisessa työskentelyssä. Tämän vuoksi ajattelen, että jonkinlaisten oppaiden rinnalla pitäminen on ohjaajalta hyvin viisasta.

Kokemuksena tämänkaltaisen projektin läpivieminen antoi varmuutta itselleni myös ammattilaisena rohkeasti tarttua mahdollisuuteen ja soveltaa taidelähtöi-syyttä, mikäli sille löydetään eettiset perusteet. Siitä voi olla tulevaisuudessa it-selleni hyötyä julkisella sosiaalialalla, sekä diakoniatyön parissa. Vaikka itse tai-teellisena menetelmänä metalligrafiikka ei ole monillekaan tuttu, toivon sen roh-kaisevan kaikkia alalle suuntautuneita miettimään omaa erityisosaamistaan myös

alan koulutukseen kuuluvan ammattiosaamisen ulkopuolelta. Vastaavan työskentelyn voisi järjestää myös muilla taiteellisilla työskentelytavoilla.

Kerran tämänkaltaisen työskentelyn läpikäyneenä, vie seuraavan ohjausprosessin suunnittelu myös itseltäni vähemmän aikaa. Sen vuoksi koin tämänkaltaisen toiminnallisuuden nojaavan työn opinnäytetyönä erittäin hyvänä. Opinnäytetyö velvoittaa myös syventymään ja paneutumaan johonkin aiheeseen laajemmin, kuin mihin työntekijänä on useinkaan mahdollista. Senkin vuoksi koen myös upeana mahdollisuutena käydä tämänkaltaisen työskentely läpi yksilöohjauksena. Ryhmien ohjaaminen on omanlaistaan ammattitaitoa, jota varten olen joutunut, ja joudun jatkossakin itseäni haastamaan ja kehittämään. Yksilöohjauksen mahdollisuudet saattavat usein jäädä työelämän paineiden takia vähemmälle huomiolle. Sen vuoksi pidin kokemusta yksilöohjauksesta ammatillisesti erityisen kehittävänä.

Tämän opinnäytetyön yhtenä tavoitteena oli tuottaa muita opiskelijoita rohkaisevaa konkreettista näyttöä taidelähtöisten menetelmien soveltamisesta sosiaalialalle. On ollut tärkeä huomata, ettei taidelähtöiset ja toiminnalliset menetelmät kuitenkaan automaattisesti tarkoita monipuolista, turvallista, asiakkaan tarpeita palvelevaa työskentelyotetta. Koen työskentelyn läpikäyneenä vahvasti, että menetelmät eivät itsessään tee autuaaksi. Johdannossa esittelemäni laajat STM:n ja OKM:n selvitykset kuitenkin vahvistavat, että taidelähtöisillä ja toiminnallisilla menetelmillä on sosiaali- ja terveysalalla oma merkittävä paikkansa.

Koen että taidelähtöinen työskentelytyyli ja hartausmateriaali ovat erinomaisesti sovellettavissa laajemmin erilaisille ryhmille tai yksilöohjaukseen. Erityisesti hartausmateriaalin muoto ja opetus olivat hyvin muutettavissa tämänkaltaiseen projektiin. Erityisen mielenkiintoisena oivalluksena itselleni pidin myös hartausmateriaalin opetuksen ja sosiodynaamisen ohjauksen yhtenevyyttä. Sosiodynaamiselle ohjaukselle tyypillinen kysymys voisi olla: ”Miten voin ymmärtää paremmin ympäristöä, jossa elän, ja miten voin olla sen kanssa paremmin vuorovaikutuksessa?” (Onnismaa 2014). Hartauden lopussa löytyvä ajatus miltei suoraan vastaa tuohon kysymykseen: ” *Kunakin elämämme päivänä jokin ulottuvuus näyttää*

toisia voimakkaammalta, mutta tutkiessamme elämäämme tarkemmin, huomaamme, että muutkin ulottuvuudet ovat löydettävissä jossakin määrin, ainakin jotakin niistä.” (Liite 1)

Hartausmateriaalista kumpuaa vahva ajatus siitä, että elämä vain virtaa eteenpäin, ja erilaisia vaihteita tulee ja menee. Sosiodynaamisella ohjauksella pyritään tähtäämään konkreettisesti kuitenkin myös elämän laadun paranemiseen. Tästä ristiriidasta huolimatta, koin näiden kahden erilaisen lähestymistavan rinnakkain käyttämisen hyvänä. Molemmat pyrkivät antamaan omalla tavallaan laajempaa ymmärrystä todellisesta elämästä. Sosiodynaamisen ohjauksen soveltuvuudesta kertoo myös yleisesti se, että se itsessään ei pyri olemaan ainoa oikea ja mahdollinen tapa ohjaukselle. Kaikkia erilaisia menetelmiä sovellettaessa on hyvä muistaa kysyä itseltään, kunnioittaako tämä työskentelytapa ihmisen ainutkertaisuutta ja luovuutta? (Onnismaa 2014.)

LÄHTEET

- Dewey, J., Immonen, A. & Tuusvuori, J. S. (2010). *Taide kokemuksena*. Tampere: Niin & näin.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opiskelu. Opiskelijan polku. Opintojen suorittaminen. Opetussuunnitelmat. Saatavilla 13.5.2019.
<https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijan-polku/opintojen-suorittaminen/opetussuunnitelmat-ops/>
- Elovirta, A., Autioniemi, M., Balk, E. & Nurmela-Knox, K. (2005). *Omissa maailmoissa: Taidetta, terapiaa ja liiteripicassoja*. Helsinki: Maahenki.
- Enckell, L. & Askola, I. (2007). *Kuunteleeko kukaan puhettasi?: Kuinka saada viesti perille*. Helsinki: Kirjapaja.
- Hautala, P-M. & Honkanen, E. (toim.), (2012). *Kuva kantaa- taideterapia kasvatukseseen, opetukseen, hoidon ja kuntoutuksen tukena*. Pori: Satokunnan ammattikorkeakoulu.
- Hohenthal-Antin, L. (2009). *Muistot näkyviksi – muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Häkkinen, L., Tikkaaja, O. & Linnossuo, O. (2016). *Vuorovaikutus osallistavan taiteen ryhmänohjauksessa – Työkirja aloittelevalle ryhmänohjaajalle*. Hyvinvoinnin välitystoimisto. Saatavilla 11.1.2019 <https://hyvinvoinnin-valitystoimisto.humak.fi/wp-content/uploads/sites/19/2016/12/Vuorovaikutusopas-WEB.pdf>
- Innokylä. Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto. Työskentely. Sosiaalialan kompetenssit. Saatavilla 4.10.2019 <https://www.innokyla.fi/documents/1167850/5e8f1ef1-7a5b-4dfb-a629-0ea09dbfe904>
- Isomäki, P., Lehmusmies, J., Salojärvi, P. & Wallenius, P. (2018) Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 56. *Diakoniabarometri 2018 – yksinäisyyden monet kasvot*. Saatavilla 4.10.2019 https://www.dtl.fi/media/diakoniabarometri_2018.pdf
- Kalliola, T., Kurki, A., Salmi, M. & Tamminen-Vesterbacka, T. (2010). *Matkalla ohjaajuuteen*. Helsinki: Kirjapaja.
- Kaukkila, V. & Raatikainen, M. (2007). *Ryhmästä enemmän: Käsikirja ryhmänohjaajan taitoja tarvitsevalle*. Helsinki: SMS-tuotanto.

- Kopperi, H-S. (2011) *Kuvataide itsetunnon tukena*. (Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma). Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201205087055>
- L 21.5.1999/621. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>
- Lehto, T-M. (2018). *Ajan ilmiöt näkyvät diakoniatyössä*. Diakonia 4/2018. 10-11. Saatavilla 16.9.2019 https://evl.fi/documents/1327140/48804330/Diakonia_4_2018_netiver-sio_30112018.pdf/eca6a913-6685-e5cf-ef39-e2cc1b3717f6
- Malchiodi, C.A. (2011). *Ilmaisuterapiat – historia teoria ja käytäntö sekä Taide-terapia*. Teoksessa Malchiodi, C. A. & Kankaansivu, K. (2011). *Ilmaisuterapiat*. Kuopio: UNIpress.
- Mielonen, K. & Niskanen, S. (2011). *Kohti taiteiden yötä – Taide ja käsillä tekeminen mielenterveyskuntoutumisen tukena*. (Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma). Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2011112315221>
- Norros., K. (8.5.2018). Teho-Opisto. Kitspriaatio. Monotypia. Saatavilla <https://teho-opisto.fi/kitspriaatio-monotypia/>
- Onnismaa, J. (2014) R. *Vance Peaceyn sosiodynaaminen ohjaus*. Saatavilla 15.8.2019. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1641126>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (26.3.2019). *Tule luo taide – Taiteen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankkeen (2016-2018) loppuraportti*. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-625-6>
- Raatikainen, E. (2011). *Ammattina sosionomi*. Helsinki: WSOYpro.
- Rökman, M. (2013). *Eriyisen elämän värejä*. (Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma). Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201305066438>
- Sainio, E. (2013). *SAAKO AIKUINEN LEIKKIÄ? – Taidelähtöiset menetelmät sosiaali-, terveys- ja kirkon alan opettajan työssä*. Teoksessa Nieminen, K. & Sainio, E. (2013). *"Ei tarvittukaan parasetamolia": Kuvauksia mentoroinnista ja taidetoiminnasta hoivassa*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

- Sayed, T & Helminen, J. (2017) *Psykososiaalinen ohjaus – Malli sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakastyön ja integraation kehittämiseen*. Teoksessa Helminen, J. (2017). *Asiakkaan moniammatillinen ohjaus sosiaali- ja terveydenhuollossa* (1. painos.). Helsinki: Edita.
- Sipilä, A-K. (2001). *Emotionaalinen ilmapiiri kehitysvammaisen oppilaan strukturoidussa opetuksessa*. Teoksessa Kerola, K. (toim.) *Struktuuria opetukseen. Selkeys ja rakenteet oppimisen edistäjinä*. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus. 229-230.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (16.4.2015). *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – Toimintaohjelman 2010-2014 loppuraportti*. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3578-5>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. *Hyvinvointi 2015-ohjelma – Sosiaalialan pitkän aikavälin tavoitteita*. Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504224630>
- Suomen ev.lut. kirkko. Tietoa kirkosta. Töissä kirkossa. Ammatit. Diakoni ja diakonissa. Saatavilla 4.10.2019 <https://evl.fi/tietoa-kirkosta/toissa-kirkossa/ammattit/diakoni-ja-diakonissa>
- Theseus. Ammattikorkeakoulut. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyöt. Taide. Saatavilla 13.5.2019. <https://www.theseus.fi/discover?scope=10024%2F1552&query=Taide&submit=>
- Uusikylä, K. (2012). *Luovuus kuuluu kaikille*. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. Yleistä. Kehitysvammaisuuden syyt. Saatavilla 22.1.2019 <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuuden-syyt>
- Vilka, H. (2003). *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Helsinki: Tammi.
- Vähälä, E. (2003). *Luovan käsityöprosessin yhteydet psyykkiseen hyvinvointiin: Käsityön aikana koettujen itseraportoitujen emootiokokemusten ja fysiologisten vasteiden väliset yhteydet*. Kuopio: Kuopion muotoiluakatemia.
- Väistö, R. (2007). *Sosiodynaamisen ohjauksen soveltaminen työelämän kehittämiseen*. Kehittämistehtävä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Ammatillinen opettajakorkeakoulu. Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/20050/jamk_1183453437_0.pdf?sequence=1

LIITE 1. Hartausmateriaali

Morgan, Henry & Gregory, Roy 2009. The God you already know. Developing your spiritual and prayer life. Ashford Colour Press. Great Britain. 30-32. Vapaa suomennos.

Seiso suorana, jalat pienessä haara-asennossa, kasvot kohti pohjoiseen.

”Pohjoinen vastaa talvea ja yötä. Tätä kohtaa kuvaavat sanat kylmä, pimeä, paljas, riisuttu, odottaminen, avuttomuus, nälkä, tyhjiys, uupumus, haavoittuvuus, heikkous, kuolema, pelko ja epäonnistuminen.”

Levitä käsivartesi ja pyydä Jumalaa siunaamaan kaikki ne osat elämästäsi, jotka symbolisesti tuntuvat olevan pohjoisessa. Luettele ne hiljaisesti mielessäsi Jumalalle yksi toisensa jälkeen.

Käännä 90 astetta katsoaksesi itään ja noudata samaa rituaalia, kuitenkin siten, että pyydät Jumalalta siunausta kaikille niille elämäsi asioille, jotka symbolisesti ovat idässä.

”Itä vastaa kevättä ja päivä sarastuksen aikaa. Se on kohta, jota kuvaavat sanat uusi elämä, alku, uudistuminen, toivo, uuden versoaminen, inspiraatio, uusi voima, syntymä, aloitekyky ja elpyminen.”

Jatka kääntymällä etelään. Levitä kätesi ja pyydä Jumalaa siunaamaan kaikki ne asiat, jotka elämässäsi ovat symbolisesti etelässä.

”Etelä vastaa kesää ja keskipäivää. Se on kohta, jota voi kuvata sanoilla voimaantuminen, voima / valta, auktoriteetti, johtajuus, lahjojen käyttäminen, kypsyyden, päättäväisyys, arvonnanto, mielihyvä, rentoutuminen, lepo, sapatti, nautinto.”

Käännä lopuksi länteen ja toista kuten edellä.

”Länsi vastaa syksyä ja iltaa. Se on kohta, jota kuvaamaan sopivat sanat hämärä, vaisu, väheneminen, karsiminen, irtipäästäminen, kokoaminen, sadonkorjuu, polttaminen, puhdistaminen, erottaminen, tuomio / päätös / ratkaisu, arviointi ja sitoutuminen.”

Huomaat, että jokainen elämänvaihe näyttää sisältävän aina jotakin kaikista näistä ilmansuunnista / päivän hetkistä. Osa elämäämme on aina talvessa, jossa on tyhjää ja pimeää. Osa meistä elää kevättä uusine alkuineen ja toivoineen. Osa elämäämme on kesää, jossa tunnemme olevamme voimissamme ja pystymme lepäämään ja nauttimaan elämästä. Jokin osa elämäämme on syksyssä, jossa on asioita, joista on hyvä luopua ja toisia, joihin tulee sitoutua.

Kunakin elämämme päivänä jokin ulottuvuus näyttää toisia voimakkaammalta, mutta tutkiessamme elämäämme tarkemmin, huomaamme, että muutkin ulottuvuudet ovat löydettävissä jossakin määrin, ainakin jotakin niistä.

On hyvä tiedostaa, ettei tässä ole tarkoitus tuomita tai yrittää muuttaa mitään missään ”ilmansuunnassa.” Emme me pysty siihen. Tulee vain hyväksyä, että asiat ovat niin kuin ne ovat. Ne kyllä muuttuvat kuten vuodenajatkin, kunhan on niiden aika. Sinun elämäsi, joka on Jumalan hoidossa, muuttuu niiden mukana.

LIITE 2. Työskentelyaikataulu - muistilista

Tapaaminen	Tarkoitus	Muistettavaa
1. Tapaaminen - Koti (Sunnuntai 21.4)	Grafiikan esittelyä, aiheista keskustelua, Harjoitustyöskentely alumiinilaatalla, ilmapiirin muodostamista -> Yhdessä syöminen, kahvittelu ja sauna?	Omia vedoksia, työvälineiden esittelyä. Kynä ja paperia johon kirjoittaa ajatuksia aiheista ja suunnitella kuvia. Alumiinin pala, johon voi testata kuivaneulaa.
2. Tapaaminen . Työskentelytila (11.5.)	Työskentelyn aloitus. Gessolla maalaaminen ja työ kuivumaan, kuivaneula. Yksi monotypia testityönä?	Alumiinilevyä, vedostuspaperia, vedostusvärit, ohennin, piirrin, gesso, pahvilappuja, sanomalehtiä, suojahanskat, sakset, ruokaöljyä (puhdistamiseen), sinol, pyyhkeitä, välipalaa, radio.
3. Tapaaminen - Koti (3.8.)	Teosten signeeraaminen ja nimeäminen, työskentelystä keskustelu, näyttelyn suunnittelu.	Vedokset, paperia, kynä.

LIITE 3. Aiheiden rajausta

+ Äiti

- Hyvä koti
- Harrastukset
- Nauru/Humori

X Luonto - Kesä - vuodet

- Oma sauna
- Työ/kaverit / ystävät / Omat ohjaajat
- Syksy - tunnelmaalot - myrsky - vesisate
- Kevät - luonnon herääminen - lintujen laulu
 - pääsiäinen - Äitiänpäivä - syntymäpäivä
 - k-ttien laitto
- Talvi - lumi - joulu - kynnät - joulupöytä - ruoka - lahjat - haita - hiihto - luistelu jääkiekko - kolonoinen - p-te - inen

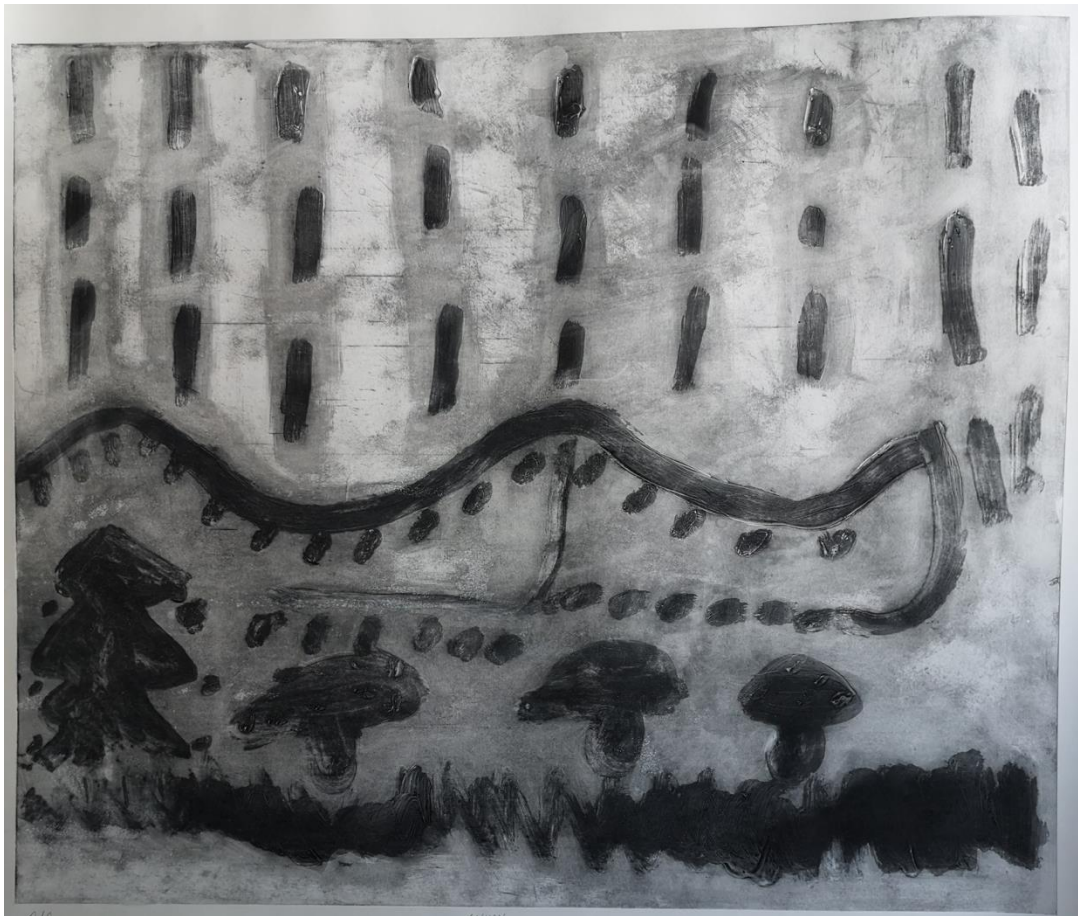
LIITE 4. Hyvä koti, 2019, Carborundum, 1/1

LIITE 5. Äiti, 2019, Carborundum, 1/1

LIITE 6. Syksy, 2019, Carborundum, 1/1

LIITE 7. Luonto, 2019, Carborundum, 1/1

